

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS
CENTRS

**MŪZIKA JAUNĀKĀ SKOLAS VECUMA BĒRNU
SASKARSMES PILNVEIDEI RĪGAS DOMA KORA
SKOLĀ**

DIPLOMDARBS

Autore: Ināra Vāciete

Stud.apl. iv08231

Darba vadītāja:

Dr.paed. doc. Ligita Stramkale

RĪGA 2010

Saturs

IEVADS	5
1. SASKARSMES TEORĒTISKAIS ASPEKTS	8
1.1. Saskarsmes jēdziena skaidrojums	8
1.2. Saskarsmes veidi, struktūra, stili un funkcijas	11
1.3. Saskarsmes prasmes	16
1.4. Vecumposmu īpatnības saskarsmes procesā	19
1.5. Pedagoģiskā saskarsme	22
2. MŪZIKAS MĀCĪBA RĪGAS DOMA KORA SKOLĀ	27
2.1. Kora skolas modelis	27
2.2. Mūzikas mācības mērķis, uzdevumi un saturs	28
2.3. Mūzikā izmantojamās mācību metodes	31
3. IZMĒĢINĀJUMA DARBĪBAS PLĀNS UN IEGŪTO REZULTĀTU ANALĪZE ..	34
3.1. Izmēģinājuma darbības mērķis un plānošana	34
3.2. Izmēģinājuma darbības iegūto rezultātu analīze	39
NOBEIGUMS	50
IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA	52
Pielikumi	53
1. pielikums. RDKS mācību priekšmetu un stundu plāns	53
2. pielikums. Mācību priekšmeta <i>Ansamblis</i> mācību programma	54
3. pielikums. Mācību priekšmeta <i>Solfedžo</i> mācību programma	58
4. pielikums. Pētījumā veicamie uzdevumi	73
5. pielikums. Pedagoģiskās novērošanas protokols sociālajās zinībās	77
6. pielikums. Pedagoģiskās novērošanas protokols solfedžo	78

ANOTĀCIJA

Tēma „Mūzika jaunākā skolas vecuma bērnu saskarsmes pilnveidei Rīgas Doma kora skolā” (RDKS) tika izvēlēta uz pedagoģisko novērojumu pamata - RDKS bērni, salīdzinoši ar skolēniem citās skolās, ir daudz brīvāki saskarsmē gan savā starpā, gan ar skolotājiem.

Lai izskaidrotu situāciju, tika iepazīts saskarsmes jēdziena teorētiskais aspekts, raksturots RDKS modeli, pētītas saskarsmes prasmju pilnveides iespējas mūzikas stundā.

Izmēģinājuma darbībā skolēniem tika doti pieci uzmanības uzdevumi un šie paši uzdevumi tika sasaistīti ar mūzikas elementiem solfedžo stundā. Tika vērotas atsevišķas saskarsmes prasmes skolēnu darbībā.

Tika veikts pedagoģiskais novērojums, tā rezultātā secināts, ka muzikālie vingrinājumi palīdz skolēniem pilnveidot saskarsmes prasmes.

Atslēgvārdi: saskarsme, saskarsmes prasmes, Rīgas Doma kora skola, mūzikas nodarbība.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Interesse für das Thema " Musikunterricht zur Förderung von dialogischen Kompetenz bei Kindern im Grundschulalter an der Domchorschule Riga" (RDKS) wurde durch eine langfristige pädagogische Beobachtung geweckt, dass Kinder in der RDKS im Umgang mit Schülern und Lehrern viel flexibel als diejenigen an anderen Schulen sind.

Zur Überprüfung dieser Aussage wurden die theoretischen Grundlagen der dialogischen Kompetenz und das RDKS- Modell analysiert, und auf eine eventuelle Korrelation von Musikunterricht und dialogische Kompetenz hin untersucht.

Im praktischen Teil wurden fünf ausgewählte Aufmerksamkeitsaufgaben durchgeführt und in einem Musikunterricht adaptiert.

Die Ergebnisse einer Verhaltensbeobachtung werden im Hinblick auf eine Korrelation von dialogischen Kompetenz und einem musikalischen Training diskutiert.

Schlüsselwörter: dialogische Kompetenz, Domchorschule Riga, Musikunterricht.

IEVADS

Bērnība - tas ir visa sākums, no kura ik dienas tiek veidota nākotne. No tā, kā mēs bērņus audzināsim šodien, būs atkarīgs, kādi viņi būs nākotnē. Cilvēks par personību veidojas pakāpeniski, tam vajadzīgs ilgāks laiks. Bērna personības attīstībā būtiska nozīme sākumskolas gadiem, jo, uzsākot skolas gaitas, jābūt saskarsmē ar skolotāju un citiem skolēniem, jāmacās vairāk darboties patstāvīgi, nāk klāt jauni pienākumi. Sākumskolā skolēni veido profesionālas iemaņas, macās strādāt gan grupās, gan patstāvīgi, klausīties un mīlēt mūziku. Arī psihologi (P.Mihels, B.Teplovs) atzīst, ka mūzika pašos pamatos ietekmē cilvēka psihi- ne tikai iztēli un jūtas, bet arī domas, prātu, gribu, kā arī apziņas un pašapziņas veidošanos. Tāpēc ir svarīgi veicināt mūzikas uztveres attīstību jau sākumskolā, jo bez tās nav iedomājami citi muzikālās darbības veidi- dziedāšana, ritma, instrumentu spēlēšana un citi. (9, 19.lpp.)

Strādājot skolā jau ilgu gadus, esmu novērojusi, ka, ja bērnam ir saskarsmes problēmas ar citiem klases biedriem un skolotājiem, tad tiem ir arī problēmas saskarsmē ar skolotājiem mācību stundās un mācību materiāla apgūvē. Mūzikas apguve ir vistiešākā veidā saistīta ar pedagoga un audzēkņa savstarpējo saskarsmi un sapratni. Veidojot saskarsmi un savstarpējo sapratni, ir iespējams gūt daudz ātrāku un efektīvāku mācību procesa rezultātu.

Mācību stundās pedagogs sekmē audzēkņu profesionālo iemaņu veidošanos, māca patstāvīgi strādāt, ieklausīties sevī un citos. Pedagogs ne vienmēr prot radīt tādas mācību un darba apstākļus, tādas savstarpējās attiecības un saskarsmes līmeni, lai audzēkņiem veidotos interese par mūzikas mācību priekšmetu, prasme mācīties, prasme klausīties, prasme darboties grupā, individuāli un labas muzicēšanas iemaņas. Lai saskarsme stundā risinātos sekmīgi, pedagogam ir jāpārzina bērnam atbilstošā vecumposma īpatnības un temperaments.

Sākumskolā mūzikas mācībā tiek apgūti mūzikas pamatelementi. Atrasisīt bērnu mūzikā ne vienmēr izdodas. Lai saskarsme mūzikas stundā risinātos sekmīgi, ir jācenšas meklēt individuālu pieeju katram audzēknim, jo ne vienmēr bērns saprot, ko no viņa prasa. Uz šī pamata var veidoties pedagoga un audzēkņa sekmīga saskarsme pedagoģiskā procesā.

Rīgas Doma kora skola (RDKS), kura dibināta 1994. gadā ar mērķi kopt un popularizēt kora dziedāšanas tradīcijas, kā arī veicināt zēnu koru kustības attīstību, vienlaicīgi īsteno divu līmeņu- pamatskolas un vidējās profesionālās – izglītības programmas. RDKS piedāvā audzēkņiem vidējo izglītību pēc valsts pamatizglītības standarta un reizē izkopj viņu muzikālo talantu profesionālās ievirzes mūzikas programmā Vokālā mūzika-Kora klase. Skolēni dzied Rīgas Doma zēnu korī vai Rīgas Doma kora skolas meiteņu korī, apmeklē grupu nodarbības – solfedžo un ansambli-, kā arī individuālās nodarbības- solo dziedāšanas, klavierspēles un izvēles instrumenta. Pamatskolas klasēs mūzikas priekšmeta pamatizglītības programmas saturs un standarta prasības iekļautas skolā realizētās profesionālās ievirzes izglītības programmas Vokālā mūzika apakšprogrammas Kora klase mācību priekšmetu- solfedžo un mūzikas- teorijas saturā. Sākumskolā tie ir divi mūzikas priekšmeti- solfedžo un ansambli. Solfedžo ir viens no galvenajiem mūzikas priekšmetiem, jo bez zināšanām šajā priekšmetā nevar spēlēt instrumentu un dziedāt. Šajā mācību priekšmetā svarīga ir skolotāja un bērnu saskarsme, jo bērniem ir jāapgūst dažādas prasmes. Zināšanu iegūšana, prasmju un iemaņu attīstīšana ir svarīga mācību procesā, bet pats svarīgākais tomēr ir modināt interesi izglītoties. Saskarsme starp skolotāju un skolēniem ietekmē darbību mūzikas stundās, veiksmīgas saskarsmes rezultātā paceļot stundas darbību kvalitatīvi jaunā līmenī. Nodarbojoties ar muzikālo audzināšanu, pedagogam ir jāzina, ka katrs bērns ir savādāks, tādēļ pedagoga mērķis un uzdevums ir atrast pieeju un metodes, kā katru bērnu uzrunāt, lai veidotos labs saskarsmes process. Pati mūzika audzinošu efektu var sniegt tikai tajā brīdī, kad tās saturs dotajā brīdī izrādās tuvs personībai.

Pētījuma mērķis: Teorētiski analizēt saskarsmes būtību un praktiski noteikt saskarsmes prasmju pilnveides iespējas mūzikas stundās.

Pētījuma objekts: Mūzikas stundas Rīgas Doma kora skolā

Pētījuma priekšmets: Jaunākā skolas vecuma bērnu saskarsmes pilnveide.

Pētījuma jautājums – Vai muzikālie vingrinājumi mūzikas stundā veicina skolēnu savstarpējo saskarsmi?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt saskarsmi no teorētiskā aspekta.
2. Raksturot mūzikas mācības specifiku Rīgas Doma kora skolā.
3. Izstrādāt izmēģinājuma darbības plānu un izanalizēt tajā iegūtos rezultātus.

Pētīšanas metodes:

- teorētiskās literatūras analīze,
- dokumentu analīze,
- pedagoģiskais novērojums,
- izmēģinājuma darbība.

Pētījuma bāze: Rīgas Doma kora skolas 4.klases skolēni.

Pētījuma struktūra: Diplomdarbs sastāv no ievada, 3 nodaļām, nobeiguma, izmantoto avotu un literatūras saraksta ar 43 avotu vienībām un 5 pielikumiem. Darbā ir 15 attēli un 2 tabulas. Diplomdarba kopīgais apjoms ir 52 lappuses.

1. SASKARSMES TEORĒTISKAIS ASPEKTS

1.1. Saskarsmes jēdziena skaidrojums

Saskarsme- galvenā cilvēka esamības forma. Saskarsme- neatņemams cilvēka raksturojums. Saskarsmes kultūra – neatņemama cilvēces katras tautas garīgās kultūras sastāvdaļa. Visi cilvēka darbošanās veidi notiek saskarsmes kontekstā. Saskarsme ir reālā, aktuālā garīgās dzīves pastāvēšanas forma. Kompetenta, labvēlīga saskarsme patiesi ir vienīgā, īstenā cilvēku dzīves greznība, teicis A.de Sent-Ekziperī. (12)

Ģimenes enciklopēdijā saskarsme tiek raksturota kā mijiedarbības process, kas raksturo attiecības „subjekts – subjekts”. Saskarsme ar apkārtējiem veidojas pakāpeniski.(17, 273. lpp.)

Psiholoģijā ar jēdzienu saskarsme apzīmē savstarpējo attiecību realizāciju uzvedībā, vienlaikus gan komunikāciju, gan mijiedarbību, gan sociālo percepciju. (24, 128.lpp.)

Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca saskarsmi skaidro kā cilvēkdarbības procesos cilvēku un to grupu mijiedarbību, informācijas apmaiņu (saziņu) uz savstarpējām attiecībām balstītu garīgo saskarsmi, iekšējo saikni. Saskarsmes raksturs atkarīgs no personības īpašībām un saskarsmes prasmēm.(21, 130.lpp.)

V.Zelmenis, raksturojot saskarsmi, domā, ka saskarsmes (komunikatīvās) vajadzības izaug no cilvēka sociālās būtības. Mūsdienu cilvēka pilnvērtīga dzīve nav iedomājama atrauti no sabiedrības. Viņš uzskata, ka ir izveidojusies sadzīves un saskarsmes kultūra, morāles normas un pieklājības noteikumi. Rezultātā cilvēks izjūt arī iekšēju vajadzību pēc saskarsmes ar tuviniekiem, draugiem, biedriem, vienaudžiem. Cilvēka izolācija no sabiedrības ir viens no smagākajiem soda veidiem, jo liedz viņam apmierināt saskarsmes vajadzības.(42, 27.lpp.)

J.Kupčs uzskata, ka cilvēks saskarsmē tiek iesaistīts ar pirmo elpas vilcienu, atrodoties līdzās mātei. Saskarsme turpinās ģimenē, skolā, studiju laikā un profesionālajās gaitās. Bieži vien tieši saskarsme ir ”trampļins ” personības pašnoteiksmei domās un darbos. Cilvēka darbības procesos cilvēku un to grupu

mijiedarbība, informācijas apmaiņa (saziņa), uz savstarpējām attiecībām balstīta garīga saskarsme, iekšēja saikne. Saskarsmes raksturs atkarīgs no personības īpašībām, saskarsmes prasmes. Nonākot saskarsmē ar lielām personībām, cilvēks bagātinās. Uz personības attīstību savu ietekmi atstāj arī saskarsme sabiedrībā, darbā.(19, 7.lpp.)

S.Omārova saskarsmi raksturo kā cilvēka sociālās dabas izpausmi un realizāciju un uzskata, ka ir divas pieejas saskarsmes interpretācijā: socioloģiskā un sociālpsiholoģiskā. Socioloģiskā- traktē saskarsmi kā vienu no patstāvīgām darbības formām ar specifiskiem mērķiem un uzdevumiem līdztekus darbam, izziņai un vērtēšanai. Savukārt sociālpsiholoģiskajā pieejā saskarsme tiek definēta šaurāk.(20, 10. lpp.)

Saskarsmi mēs saprotam kā cilvēku mijiedarbības procesu. Tajā gan atklājas cilvēku attiecības, gan tieši saskarsmē šīs attiecības arī veidojas. Saskarsme atklājas kā īpaša, patstāvīga cilvēku aktivitātes forma, un tās rezultāts ir attiecības starp cilvēkiem. Saskarsmes procesā izpaužas cilvēku individualitāte, notiek tās attīstība.(21, 179. lpp.)

Tiek uzdots jautājums kā vajadzētu runāt, lai otrs cilvēks klausītos un saprastu, un kā cilvēks var zināt, ka viņš klausās un viņu saprot.

L.Žukovs iesaka, ka saskarsmē ir svarīgi, lai runātāji būtu izvietoti ar sejām viens pret otru, skatītos viens otram acīs, abi būtu ieinteresēti sarunas tematā un tā pozitīvā atrisinājumā, censtos uz klausīt viens otru, izprast sarunas biedru, veidot pozitīvas emocijas partnerī.(43, 180. lpp.)

Cilvēku savstarpējām attiecībām ir galvenā nozīme mūsu dzīvē. Mēs esam saistīti ar citiem cilvēkiem un atkarīgi no viņiem, tāpat kā viņi no mums. Savstarpējās attiecības mūs veido par cilvēkiem, jo caur tām tiek apmierinātas mūsu sociālās vajadzības pēc kāda cita klātbūtnes, pēc palīdzības, pēc padoma, pēc atzinības, pēc parauga.

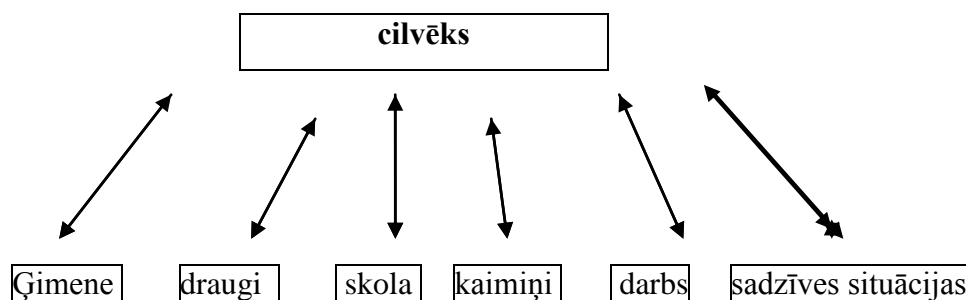
Saskarsme ir cilvēku savstarpējās attiecības, praktiska un garīga sadarbība.(32, 8. lpp.)

Loti būtiski saskarsmē ir, lai cilvēki cits citu saprastu un, galvenokārt, lai spētu pieņemt paši sevi, tādus, kādi esam, un arī citus, kādi viņi ir. Pieņemt sevi ir zināt, kas ir pozitīvs sevī, kas negatīvs, un censties negatīvo izskaust.

Saskarsme ir cilvēku savstarpējo attiecību realizācija uzvedībā un svarīgākais vienojošais elements pedagoģiskajā darbībā. Jēdziens „saskarsme” nozīmē gan komunikāciju, gan mijiedarbību, gan sociālo percepciju. Saskarsmē atklājas un veidojas cilvēku savstarpējās attiecības.

Saskarsme ir cilvēku savstarpējās attiecības, praktiska un garīga sadarbība. Jebkura mijiedarbība starp cilvēkiem ir saskarsme.

Saskarsme starp cilvēkiem veidojas ikdienā dažādās situācijās. Primārā saskarsme bērnam rodas ģimenē – starp vecākiem un bērniem, starp brāļiem un māsām.

1.1. att. Saskarsmes savstarpējā mijiedarbība

Ģimenei ir svarīga loma bērna audzināšana, tajā tiek likti pamati cilvēka raksturam, viņa attieksmei pret darbu, morālajām, idejiskajām un kultūras vērtībām. Ir svarīgi lai ģimene būtu stabila, garīgi un morāli veselīga, jo liela nozīme, kā veidosies konkrēta cilvēka priekšstats par saskarsmi, ir tieši tam, cik saprātīgi šajā jomā ir bijuši viņa vecāki, vecākie brāļi, māsas, apkārtējie cilvēki, ar kuriem šis cilvēks ir kontaktējies jau agrās bērnu dienās. Ja ir normāls saskarsmes process ģimenē, tad arī bērns var veidot pozitīvu saskarsmi jau ārpus ģimenes ar saviem vienaudžiem, skolotājiem un dažādās sadzīves situācijās. Ir vecāki, kuri, labu gribēdami, pieradina bērnu pie patstāvības un neizrāda pietiekamu uzmanību pret bērnu kā pret personību, un rezultātā bērni kļūst noslēgti, cenšas ierobežot savus kontaktus ar vecākiem un vēlāk arī ar apkārtējiem cilvēkiem. Saskarsmes stils ģimenē ietekmē bērnu tikumisko attīstību.

Lai cilvēks spētu veiksmīgi eksistēt sabiedrībā, viena no būtiskākajām vajadzībām ir saskarsme ar citiem cilvēkiem. Saskarsme ārpus ģimenes ir ar draugiem, kaimiņiem, skolā un dažādās sadzīves situācijās. Pieredze rāda, ka, stājoties saskarsmē ar nepazīstamiem cilvēkiem, ļoti svarīgi ir tas, kādu pirmo iespaidu atstās saskarsmes partneri viens uz otru. Pirmā iespaida veidošanās procesā vispārējais pozitīvais iespaids noved pie partnera pārvērtēšanas, negatīvais iespaids – pie nepazīstamā saskarsmes partnera nenovērtēšanas. Cilvēks savā dziļākajā būtībā ir kolektīva būtne, tādēļ ir ļoti būtiski, lai viņš saskarsmē ar citiem cilvēkiem nejostos diskomfortā. Katra cilvēka dzīve ir nepārtraukts saskarsmes process. Cilvēks dzīvo cilvēkos: mācās, strādā, atpūšas un

nepārtraukti kontaktējas ar citiem, apmierina savas sociālās vajadzības. Cilvēki nevar “nepieskarties” viens otram gan tiešā, gan pār-nestā nozīmē, jo saskarsmē cilvēki apmierina savas sociālās vajadzības, tajā skaitā, arī vienkārši vajadzību pēc otra cilvēka.

Savstarpējās attiecībās mēs sniedzam dažādu informāciju- vārdos, darbībā garastāvoklī, mīmikā, arī klusēšanā-, tādēļ mēs nevaram paredzēt, kā to uztvers saskarsmes partneris.

S. Omārova saskarsmi iedala divās izpausmēs - ārējā un iekšējā. Ārējā ir partneru reālā komunikatīvā uzvedība, kuru var redzēt un dzirdēt un kura izpaužas kā vārdiska vai nevārdiska vēršanās pie partnera.. Iekšējā saskarsme nav redzama, bet par to var spriest, balstoties uz novērojumu.(20, 11. lpp.)

Saskarsmi ietekmē daudzi faktori, kurus var iedalīt trīs lielās grupās.

Pirmā grupa būtu mana izturēšanās – kādas ir manas izjūtas, domas un saskarsmes partnera uztvere konkrētā situācijā.

Otrajā grupā savukārt ir saskarsmes partnera izturēšanās, izjūtas, domas un mana uztvere attiecīgajā situācijā.

Savukārt trešajā grupā ietilpst saskarsmes vide un apstākļi, kas saskarsmes procesu veicina vai, tieši pretēji, to traucē. Viens no tiem ir telpas iekārtojums un apgaismojums, būtiska ir arī sociālā telpa, kurā notiek saskarsme (ģimene, skola). Saskarsmē svarīgs ir psiholoģiskais klimats, labvēlība, vai pretēji, nepatika un ignorēšana. Vēl viens aspekts ir kultūrvide - kādas ir sadzīves normas, tradīcijas un valoda. Saskarsmē izpaužas mūsu saikne ar apkārtnējo pasauli. Veiksmīgā saskarsmē tiek respektētas visas trīs faktoru grupas. (32, 10. lpp.)

No tā varam secināt, lai veidotos laba saskarsme starp skolotāju un skolēniem, gan arī skolēniem savā starpā, jācenšas ievērot visus trīs saskarsmi ietekmējošos faktoros.

1.2. Saskarsmes veidi, struktūra, stili un funkcijas

Saskarsmē ir dažādi saskarsmes veidi. Katram ir savas īpatnības, taču ir tādas iezīmes, kuras raksturo visus saskarsmes veidus.

J.Kupčs raksturo saskarsmi kā sarežģītu procesu, ko veido savstarpēji cieši saistītas daļas – komunikatīvā (saistīta ar informācijas apmaiņu),interaktīvā (saskarsmes partneru mijiedarbība), aperceptīvā (saskarsmes partneru savstarpējā uztvere). (19, 15. lpp.)

Psiholoģe S.Omārova uzskata, ka vienotas klasifikācijas nav. Saskarsmi pēc mērķiem var iedalīt:

- sociāli rituālajā komunikācijā, kur galvenais uzdevums ir partneru attiecības;
- izziņas komunikācijā- jaunas informācijas iegūšana;
- ekspresīvajā komunikācijā- emocijas un jūtas;
- pamudinošajā komunikācijā - kaut ko panākt no partnera, izpildot mūsu lūgumu;
- pārliecinošajā komunikācijā - mainīt partnera viedokli;
- konfliktregulējošajā komunikācijā – partneru attiecību noregulēšana.

(20, 11. lpp.)

No tā mēs varam secināt, ka katrs saskarsmes veids notiek ar konkrētu mērķi. Tā var būt ikdienas situācija, kurā mērķis ir tikai partneru attiecības, vai arī kāda noteikta situācija, kurā ir mērķis šajā saskarsmes procesā kaut ko partneru attiecībās mainīt.

Saskarsme var būt tieša un netieša. Tiešā saskarsme ir saskarsme ar sevi, grupā, pāri un publiskā. Netiešā saskarsme ir virtuālā realitāte- čats, e-pasts, vēstules.

Savukārt saskarsmes partneru attiecībās izšķir:

- vertikālo saskarsmi, kad starp partneriem ir atšķirības dzīves pieredzē, profesionālajā pieredzē (skolotājs un skolēns).
- horizontālo saskarsmi, kad starp partneriem ir līdzvērtīgas attiecības, piemēram, starp draugiem.

Pēc normativitātes pakāpes saskarsmi var iedalīt oficiālajā un neoficiālajā. Oficiālajā jeb lietišķajā saskarsmē cilvēki kontaktējas, rēķinoties ar iepriekš noteiktām normām. Neoficiālā saskarsme ir brīvāka, to regulē vispārcilvēciskās normas.

S.Omārova saskarsmi ir sadalījusi pēc kontaktu vēlamības - nevēlamības pakāpes:

1. Nepieciešamajos jeb obligātajos, bez kuriem jebkura kopīga darbība kļūst praktiski neiespējama.
2. Vēlamajos- personīgi kontakti, kas veicina kopīgu darbību, sekmē darbības rezultātus.
3. Neitrālajos- personīgs kontakts, kas ne sekmē, ne kavē kopīgo darbību.
4. Nevēlams kontakts – traucē kopīgas darbības mērķu sasniegšanai.(20. 13. lpp.)

Saskarsmes stils ir izturēšanās veids, kas ietekmē savstarpējās attiecības. Ir situācijas, kad mēs ar savu izturēšanos radām par sevi pretēju iespaidu.

Mācību grāmatas „Saskarsme” autori atsaucas uz Amerikāņu psiholoģes V.Satiras teikto, ka katrā cilvēkā mājō vairākas ”iekšējās balsis” vai ” iekšējie likumi” , kas saka, kādam cilvēkam ir jābūt. Kā, piemēram, ”tu nedrīksti kļūdīties”, ”ko citi par tevi nodomās”, ”tev jābūt vienam no labākajiem”, ”kā tas izskatīsies”.(32, 30. lpp.)

Ir daudzi apgalvojumi, kurus cilvēks pārņem no vecākiem, vecvecākiem, sev nozīmīgiem cilvēkiem. Ir brīži, kad gadās kļūdīties, un tad rodas trauksme un stress. Tādās situācijās cilvēks meklē sev attaisnojumu - cenšas sevi aizsargāt, mainīt uzvedību. Tādējādi raksturojot cilvēka izturēšanos, tiek īpaši izdalīti pieci saskarsmes pamatstili.

Viens no tiem ir padevīgais, pieglaimīgais. Cilvēks noliedz sevi un uzskata, ka citi ir nozīmīgāki, parasti pieskaņojas citu domām. Gaida, lai cits rīkojas, jo baidās kļūdīties.

Padevīgais dzīvo pēc principa - ja tu jutīsies vainīgs, tu mani pažēlosi. Apkārtējie no pieglaimīgajiem cenšas norobežoties, jo negrib justies vainīgi.

Saskarsmē šī stila pārstāvji apkārtējos parasti izraisa nepatiku, dusmas, nožēlu.

Otrais saskarsmes stils - vainotājs. Cilvēks atzīst tikai sevi, noliedz citus un apstākļus, situācijas, dzīvo pēc principa- ja tu no manis baidīsies, tu man pakļausies.

Saskarsmē šā stila pārstāvji apkārtējos parasti izraisa vainas sajūtu, neveiklību, mazvērtīguma apziņu.

Trešais stila veids ir aprēķinātājs jeb kompjūters. Cilvēks noliedz gan sevi, gan citus un par nozīmīgiem uzskata tikai apstākļus. Aprēķināšana šajā gadījumā nozīmē – aprēķināt, cik daudz izrādīt emocijas. Šie cilvēki slēpj vajadzību pēc emocionālā kontakta. Viņi dzīvo pēc principa- ja es būšu korekts, jūs mani cienīsiet. Patiesībā šie cilvēki ir ļoti emocionāli, jo viņi baidās no emocionālas ievainošanas.

Saskarsmē šī stila pārstāvji parasti izraisa neveiklības izjūtu, viņi šķiet vēsi un nepieejami.

Ceturtais stila veids ir neaprēķināmais jeb neadekvātais. Cilvēks noliedz visu – sevi, citus un apstākļus. Šie cilvēki ir haotiski, nevar atrast savu vietu uz pasaules. Šis stils atsevišķās situācijās ir raksturīgs gandrīz ikvienam, visbiežāk dramatiskās dzīves situācijās. Viņi dzīvo pēc principa – ja es tevi uzjautrināšu, tu mani pacietīsi.

Saskarsmē šā stila pārstāvji parasti izraisa neapmierinātību, skumjas vai dusmas.

Piektā stila veids ir līdzsvarotais jeb adekvātais. Cilvēks rēķinās ar sevi, citiem un ar apstākļiem. Šo cilvēku vārdi atbilst viņu ķermeņa valodai, šie cilvēki redz un pieņem citus tādus, kādi viņi ir. Viņi dzīvo pēc principa- man jādzīvo saskaņā ar sevi.

Saskarsmē šie cilvēki ir patīkami, partneri viņus ciena un respektē.

L.Dubkēvičs saskarsmes stilu salīdzina ar saskarsmes taktiku, ko cilvēki izmanto, lai slēptu, ko patiesībā domā un jūt, ka tieši stress un konflikti ietekmē cilvēku saskarsmes stilu – neverbālu un verbālu, izturēšanās veidu, savstarpējās attiecības.

(10, 190. lpp.)

J.Kupčs uzskata, ka gan verbālā, gan neverbālā saskarsme ir vienādi nepieciešamas, jo funkcionē vienlaikus un līdztekus. (19, 56. lpp.)

Verbālā saskarsme ir vārdiska saskarsme – mutiska un rakstiska. Ar valodu un runu psiholoģijā saprot atšķirīgus jēdzienus: valoda ir noteikta zīmju sistēma, bet runa ir psihiska darbība. Izšķir divus runas veidus – monologs un dialogs.(10, 126. lpp.)

Neverbālā komunikācija ir sazināšanās bez vārdiem ar žestu, mīmikas, pozas, acu izteiksmes un dažādu skaņu palīdzību, kas sniedz informāciju par cilvēka iekšējiem pārdzīvojumiem, viņa emocionālo stāvokli.

Cilvēkiem sarunājoties, var papildināt vārdiski teikto, norādot ar žestiem, var noskaidrot pretrunas, piemēram, skolēns saka, ka labi jūtas un ir apmierināts, bet sejā ir neapmierināta izteiksme. Galvenā neverbālās saskarsmes funkcija ir veidot ciešāku saikni ar partneri un ietekmēt, ieinteresēt viņu.

J.Kupčs uzskata, ka neverbālā saskarsme ir mūsu patiesās būtības izpausme, kuru apzināti kontrolēt ir tikpat kā neiespējami. Ar vārdiem izlikties, melot, fantazēt ir nesalīdzināmi vieglāk, nekā izmantojot žestus, balss intonāciju vai acu izteiksmi.

V.Reņģe neverbālo saskarsmi raksturo kā īpaši nozīmīgu, jo tā lielā mērā ietekmē cilvēka uzvedību, attiecībās ar citiem cilvēkiem, un mēs vispirms reaģējam tieši uz neverbālajiem signāliem.

Analizējot neverbālo saskarsmi, esmu izveidojusi tabulu, kurā esmu apkopojusi V.Reņģes, J.Kupča, S.Omārovas, L.Dubkēviča izdalītos galvenos neverbālās saskarsmes līdzekļus.(27, 28, 19, 10)

1.1.tabula

Neverbālās saskarsmes raksturojums

Sejas izteiksme jeb mīmika	Atspoguļo cilvēku emocionālo stāvokli – prieku, izbrīnu, bailes, sašutumu, skumjas, bēdas utt. Cilvēki, neatkarīgi no nacionalitātes un kultūras, kurā viņi izauguši, diezgan precīzi un saskaņoti interpretē partneru mīmiskās
----------------------------	---

	konfigurācijas.
Žesti	Apzinātas vai neapzinātas roku vai kādu citu ķermeņa daļu kustības, kas pavada cilvēka saskarsmi.
Poza un ķermeņa kustības	Cilvēka poza saskarsmē ir tikpat daiļrunīga kā žesti. Tā liecina par attieksmi pret partneri un katra cilvēka personīgo psiholoģisko stāvokli, kā arī ir viens no spilgtākajiem rādītājiem, kas pauž vispārēju uzticību vai neuzticību.
Balss intonācija	Izšķir trīs balss intonācijas veidus, kurus izmanto saskarsmē: <ul style="list-style-type: none"> • bikla, nedroša, lūdzoša, nepārliecināta; • agresīva, nosodoša, apsūdzosa, uzbrūkoša; • lietišķa, uzstājīga, noteikta, pārliecināta.
Vizuālais kontakts	Liela nozīme saskarsmes procesā ir acu skatienam.
Fiziskā distance	Attālums starp saskarsmes partneriem un tā izmaiņas norāda uz attiecību raksturu. Inīmā distance (15 - 50cm) ir pieņemama attiecībās ar ļoti tuviem cilvēkiem. Personīgā distance (0,5 – 1,0m) raksturīga biedriskām un draudzīgām attiecībām. Sociālā distance (1,0 – 3,5m) tiek ievērota neitrālās attiecībās.
Sabiedriskā distance	Attālums vairāk nekā 3,5m, no kura ir pietiekami ērti uzstāties lielas auditorijas priekšā.

Varam secināt, ka ne vienmēr viss ir jāpasaka vārdos. Runu vienmēr pavada noteikts izturēšanās veids, tāpēc saruna nekad nav tikai vārdi. Saskarsme ir gan verbālas, gan neverbālas cilvēku savstarpējās attiecības.

1.3.Saskarsmes prasmes

Apgūtās iemaņas varam izmantot jaunās darbības veidos, kas kaut kādā ziņā līdzīgi iepriekšējiem. Tādu zināšanu un darbības paņēmienu apguves pakāpi, kas cilvēkam dod iespēju apgūtās zināšanas un iemaņas izmantot atbilstoši jaunajiem darbības mērķiem, sauc par prasmi. (19, 26. lpp.)

Zinātniskajā literatūrā kompetences kategorijas lietošanai pedagoģijā nav vienotas izpratnes. Skaidrojumos to lieto gan kā spēju kopu, gan kā darbības rezultātu. Savukārt kompetences kā rezultāta apzīmējumu zinātniskajā literatūrā saista ar jēdzienu „kvalifikācija”. Līdz ar kompetences popularitātes pieaugumu 20. gadsimta 70. gados angļiski runājošo valstu izglītības sistēmu reglamentējošos dokumentos kompetence tika lietota arī kā sinonīms jēdzienam prasmes. (38, 19. lpp.)

Jebkurā saskarsmē svarīgas ir dažādas saskarsmes prasmes jeb kompetences:

- prasme sekot savai uzvedībai;
  - prasme izteikt atzinību;
  - prasme uz klausīt otru cilvēku;
  - prasme veidot tolerantas, lojālas attiecības;
  - prasme kontaktēties;
  - prasme runāt;
  - prasme pamatot savu viedokli;
  - prasme pārliecināt;
  - atklātuma radīšanas prasme;
  - dabiskuma prasme;
  - prasme noturēt līdera pozīciju;
  - prasme prognozēt saskarsmes rezultātus;
  - humora prasme;
  - prasme zināšanas un dzīves pieredzi saskarsmē izmantot koordinēti
- (2, 33. lpp.)

Kompetence tulkojumā no vācu valodas nozīmē lietpratība, plašas zināšanas, izpratne kādā jomā vai jautājumā. (36, 234. lpp.)

V. Zelmenis uzskata, ka prasmes ir cilvēka sagatavotība zināšanas izmantot mērķtiecīgā darbībā. Tās veidojas vingrinājumu gaitā. Zināšanas un prasmes, pārlicība

un pasaules uzskats veidojas praktiskās darbības un audzināšanas gaitā, lasot grāmatas un izmantojot citus informācijas avotus.(41, 45. lpp.)

Saskarsmes prasmes bērnam veidojas jau no pirmās skolas dienas. Pedagoģa uzdevums darbā ar bērniem ir verbālās un neverbālās komunikācijas līdzekļu saliedēšana, lai palīdzētu pozitīvi veidot skolēnu kolektīvu. Kolektīvā bērns var salīdzināt sevi ar citiem, saskaņot savu rīcību ar citu klases biedru rīcību, nodibināt draudzīgas attiecības ar vienaudžiem. Šīs attiecības izpaužas sadzīvē un dažādās bērnu darbībās. Draudzības jūtas ir vienas no viscildenākajām jūtām, kuru ietekmē bērni kļūst atsaucīgāki un sirsnīgāki.

Bērnu attīstības pētnieki uzsver, ka dzīvē nepieciešamos uzvedības veidus bērns apgūst mijiedarbojoties ar vienaudžiem. Ja bērni nespēj apgūt šīs sociālās prasmes, viņiem var rasties tādas problēmas kā nepieņemamas dusmu lēkmes, grūtības saskarsmē ar draugiem un nespēja pretoties vienaudžu spiedienam. Konkrētās problēmas apzināšanās liek domāt par to, kā mainīt bērnu starppersonu uzvedību saskarsmē ar vienaudžiem. Vārds „sociālās” attiecas uz mijiedarbību ar cilvēkiem, vārds ‘prasmes’ – uz pareizu visefektīvākās mijiedarbību veicinošas reakcijas un verbālās, neverbālās uzvedības izvēli. Risinot problēmsituācijas, bērni apgūst jaunas izvēles iespējas. Prasme efektīgi reaģēt uz jaunām situācijām dod labākus rezultātus, nekā iepriekšējā uzvedība, kas izmantota līdzīgā situācijā. (34, 412. lpp.)

Skolā skolēni mācās, kā dzīvot un strādāt kolektīvā. Bet galvenais ir vecāki, ģimene, arī apkārtējā vide, jo skola viena pati nevar atrisināt visas bērna problēmas. Sākumskolas pirmajos gados bērns vēl ir aprūpēts un pieskatīts, bet vēlāk kļūst patstāvīgs un jau ikdienas dzīves skarbākā vidē mācās saprast, kas ir labs un kas ļauns, kas ir pienākumi un tiesības. Savi pienākumi katram skolēnam ir jāpilda, tajā skaitā arī jāvar pateikt, ja ir problēmas.

A.Spivakovska uzskata, ka daļa vecāku ir pilnīgi pārliecināti, ka slavēt bērnus ir kaitīgi un ka viņiem galvenā uzmanība jāpievērš tam, kas bērna uzvedībā nav pilnīgs, ir neattīstīts, nepareizs, kā arī nekādā gadījumā nedrīkst uzsvērt viņu panākumus un pozitīvās īpašības. Patiesībā audzināšanā ir jāizmanto gan sodi, gan pamudinājumi kā vienota procesa divas puses. Tas jādara pareizi, lai pamudinājumi dominētu pār sodiem. Ar atzinības vērtējumiem var un vajag atbalstīt visus bērna darbības veidus. Īpaša uzmanība jāpievērš bērna pūliņu uzslavēšanai. Bērnam ir jāiemāca priecāties par panākumiem, bet ir svarīgi, lai izteiktā atzinība nenomāktu bērna iekšējo prieku un apmierinājumu. (33, 110. lpp.)

Daži bērni ir neapņēmīgi, bailīgi un nestrādā patstāvīgi. Šādiem bērniem uzslava ir ļoti nepieciešama, jo tā ceļ viņa pašapziņu par izdarīto darbu un stimulē viņa patstāvīgo darbību. Savukārt šiem bērniem ir pilnīgi pretēji bērni, kas ir ļoti akurāti un pat pedantiski. Šie bērni augstas prasības izvirza ne tikai paši sev, bet arī citiem. Arī šos bērnus pēc iespējas biežāk ir jāuzslavē, bet uzslavas ieteicams sadalīt mazās devās, vēlams izteikt atzinību visā darba gaitā. Trešā bērnu grupa ir pašpārliecinātie bērni, kuriem daudz kas izdodas bez lielas piepūles. Šādi bērni jāslavē tikai par to, kas iegūts ar nopietnu piepūli, viņam jāizsaka atzinība par citiem sniegto palīdzību, par prasmi priecāties kopā ar citiem, par citu izdarīto darbu. (33, 115. lpp.)

Prasme klausīties pieder pie vissvarīgākajām cilvēka komunikatīvajām iemaņām, pat ir svarīgāka par prasmi runāt. Pats svarīgākais ir pieņemt lēmumu klausīties, bet arī, ja cilvēks ir pieņēmis lēmumu uz klausīt otru, ne vienmēr šī klausīšanās ir efektīga.

V.Reņģe ir devis dažādus ieteikumus, lai klausīšanās prasme būtu efektīga. Pirmais no tiem ir uzmanības „pārslēgšana” uz sarunu partneri, attiecīgas pozas ieņemšana. Otrais ir iestarpinājumi – tie ir piekrietoši galvas mājieni, piekrietoši izteikumi. Trešais ieteikums - var uzdot precizējošus jautājumus. Šādi jautājumi nemaina sarunas tematu, bet gan padziļina to, tie stimulē runātāju un ļauj viņu labāk sprast.(29, 76. lpp.)

L.Dubkevičs uzskata, ka klausīšanās prasme mācīta ir vismazāk, bet lietota visvairāk. Spēja vienlaikus klausīties un analizēt dzirdēto ir augstas kvalifikācijas pazīme jebkurā profesijā.(10, 131. lpp.)

Ļoti liels procents panākumu ir atkarīgas no prasmes kontaktēties ar cilvēkiem. Ir cilvēki, kuri no dabas ir veiksmīgi un kuriem ir viegli saprasties ar citiem cilvēkiem, un kuri prot veidot labas attiecības. Tas nav tikai iedzimts talants, bet gan spēju kopums, kuras pavisam viegli var iemācīties jebkurš. Nav svarīgi, kāda ir iepriekšējā dzīves pieredze, katrs cilvēks, ja vēlas, var attīstīt prasmi kļūt brīvam komunikācijā ar jebkuru cilvēku, kā arī apgūt konkrētus paņēmienus veiksmīgas komunikācijas veidošanai. Lai varētu sekmīgi kontaktēties ar citiem cilvēkiem, ir jābūt pozitīvai pasaules uztverei, jāatbrīvojas no neizpratnes par citu cilvēku reakcijām un jācenšas pilnveidot prasmi rast kopēju valodu ar citiem cilvēkiem. Sabiedrībā valda uzskats, ka cilvēki kļuvuši par dominējošo sugu tādēļ, ka palīdzējuši viens otram.

I.Plotnieks uzskata, ka kolektīvisms ir viens no dzīves svarīgākajiem principiem. Cilvēkam kolektīvs ir nepieciešams, tajā cilvēks gūst savu piepildījumu un apliecinājumu. Tieši kolektīvs ir tā pamatšūniņa, kas sekmē cilvēka harmonisku

attīstību, rada iespējas viņa spēju un prasmju attīstībai. Kolektīvisms nevis traucē, bet palīdz cilvēkam iekļauties visās sabiedriskās dzīves jomās, attīstīties par spilgtu individualitāti.(23, 135. lpp.)

Ikviena cilvēks prot runāt, taču ne katrs prot pareizi sarunāties. Ļoti bieži mēs nedomājam, ko runājam, neprotam precīzi izteikties. Ir situācijas, kad cilvēks vispār nespēj izteikties. Sarunā ir jāievēro secīgums, nevar runāt abi runas dalībnieki vienlaicīgi. Sarunā domas ir jācenšas izteikt precīzi un saprotami, tādēļ savstarpējās attiecībās ir svarīga prasme izteikt savas domas pareizi, lai saskarsmes partneris nepārprastu un nerastos domstarpības.(10, 130. lpp.)

Ikdienas savstarpējās attiecībās mums bieži nākas izteikt vērtējumu par citu cilvēku rīcību un arī pašiem uzklaut tuvinieku vai kolēģu izteikumus par kādu mūsu darbību vai bezdarbību. Ikdienā mēs vairāk izmantojam kritiku ar mērķi norādīt uz kļūdām, lai turpmāk tās varētu izlabot. Tomēr kritika un prasme izteikt kvalitatīvu vērtējumu ir divas dažādas lietas. Svarīgi ir prasme izteikt vērtējumu par jebkuru rīcību tā, lai otru cilvēku neaizvainotu un rosinātu rīkoties vēl labāk. Prasme izteikt kvalitatīvu vērtējumu - tā ir informācija par notikušas darbības rezultātiem tādā formā un secībā, lai šī informācija pēc iespējas pilnīgāk tiktu izmantota turpmākai kvalitatīvai izaugsmei un cilvēka vai kolektīva efektivitātes paaugstināšanai.

1.4. Vecumposmu īpatnības saskarsmes procesā

Cilvēka personības attīstībā iezīmējas īpašas likumsakarības. To ievērošana īpaši svarīga ir audzināšanas un mācību procesā. Katram vecumposmam ir savas īpatnības, arī katrs cilvēks ir savādāks- to nosaka sociālie apstākļi, audzināšana, individuālās īpatnības, iedzimtība. Tādēļ katram pedagogam būtu šīs īpatnības jāiepazīst, lai veidotu labāku saskarsmi ar skolēnu.

I. Plotnieks uzskata, ka bērns jau no mazām dienām jārādina un jāvingrina saskarsmē. Tas jādara smalkjūtīgi un uzmanīgi, respektējot bērna kautrību un sākotnējo nedrošību. Vecāki, kas ar varu spiež savu bērnu draudzēties ar svešiem bērniem, var nopietni traumēt augošā cilvēka raksturu, viņa turpmākās attiecības ar citiem. Bērnam jārada situācijas, kurās viņš varētu vingrināties saskarsmē. Bērna saskarsmes loks ir visai plašs, un šis apstāklis slēpj jaunas briesmas- viegla un virspusēja attiecību stila nostiprināšanās.(26, 56. lpp.)

Skolēna vecumposma īpatnības izpaužas viņa ikdienas darbībā un attieksmē pret apkārtējo vidi. Cilvēkam vecumposmu īpatnības nav stingri noteiktas, tādēļ viņš var apsteigt savu vecuma grupu vai arī atpalikt no tās.

Psiholoģijā un pedagoģijā tiek uzskatīts, ka jaunākā skolas vecuma bērns zināmā mērā ir fiziski nobriedis ilgstošākai nopietnai darbībai un spējīgs veikt uzdevumus, kas prasa ierobežot savas vēlēšanās, pakļauties noteikumiem. Viņa valoda ir tiktāl attīstījies, ka dod iespēju ar citiem brīvi uzturēt sakarus un izteikt savas domas. Viņam ir relatīvi stabila uzmanība, laba atmiņa un rosīga iztēle, viņš ir ziņkārīgs un vēlas mācīties. Šīs īpašības rada labvēlīgus priekšnoteikumus, lai mācītos skolā.(24, 115lpp.).

L.Božoviča, izklāstot jaunākā skolēna vecumposma īpatnības, priekšplānā kā problēmu izvirza bērna uzvedību skolā, viņa sekmes mācībās, problēmu, kas saistīta ar viņa „adaptēšanos skolā”. (4, 498. lpp.)

V.Zelmenis, aprakstot bērnu vecuma īpatnības, uzsver, ka septiņu gadu vecumā katrs normāli attīstīts bērns jau ir fiziski pietiekami nobriedis, lai varētu sekmīgi mācīties. Sākumā tas nebūt nav viegli, bērni ātri nogurst, sevišķi tie, kuri ir raduši rīkoties pēc savām iegribām. Tieši nopietnība un atbildība, ar kādu mazais skolēns sāk savas skolas gaitas, kā arī viņa cieņa pret skolotāju un skolēnu, kā arī vecāku morālais atbalsts palīdz šīs grūtības pārvarēt.(41, 80. lpp.)

Sākot skolas gaitas ne visi bērni spēj iejusties jaunajā vidē, tādēļ gan skolotāja, gan vecāka uzdevums ir palīdzēt iejusties jaunajā vidē un kolektīvā.

Profesore S.Rimma iesaka paplašināt interešu loku bērnam, kuram ir maz draugu, un nemoct viņu ar viņa vientulību. Bērna interešu paplašināšana uzreiz dos vielu pārrunām ar citiem bērniem. Datori, dambrete, šahs, lasīšana, mājas mīluļi, dažādi pulciņi, jāšana, kolekcionēšana u.c. ir interesantas jomas, kas var paplašināt bērna saskarsmes iespējas, neradot spriedzi draudzības nodibināšanā.(30, 230. lpp.)

Bērnu ārste un psihoterapeite R. Špalleka uzskata, ka bieži vien ir tā, ka vecāki nezina, ko, atbilstoši savam vecumam, bērns spēj veikt, un izvirza pārāk augstas prasības, ja bērns to nespēj, vecāki saskaišas. Savukārt, ja bērns pakļaujas viņu pavēlēm, viņš ir sapīcis, jo visā šai lietā neredz jēgu. Mātēm bieži liekas, ka bērns varētu izdarīt vēl ko vairāk, nekā tikai izpildīt mājas uzdevumus. Mātei jābūt gatavai atbildēt uz bērna jautājumiem, bet citādi nav jāiejaucas. Rezultātā uzlabojas sekmes skolā un arī mātes un bērna attiecības.(37, 168. lpp.)

Vislielākā ietekme audzināšanas procesam ir uz tām psihi parādībām, kas tikko sāk veidoties, t.i., uz psihi jaunveidojumiem. Šajā vecuma posmā tie ir visveselīgākie, visplastiskākie. Atbilstoši minētajām jaunveidojuma īpatnībām, svarīgs pedagoga uzdevums ir nevis steidzināt attīstību, bet bagātināt to daudzveidīgiem variantiem.

Pēc Ļ.Vigocka uzskatiem vecumposms nav atsevišķu psihisko funkciju kopa, bet savdabīga personības veseluma struktūra, specifiska attiecīgam periodam.(39, 189. lpp.)

Līdz ar iestāšanos skolā radikāli mainās bērna dzīves veids, viņam nāk klāt jauni pienākumi. Interesantai un mērķtiecīgai darbībai jaunākā skolas vecuma bērns var piekerties ilgāku laiku. Uztvere un domāšana kļūst reālistiskāka, bet vēl neizzūd tieksme fantazēt, savukārt nostiprinās uztveres, uzmanības, atmiņas, iztēles, domāšanas un runas procesi.

Vadošā darbība ir mācības. Tā ir virzīta uz mācību priekšmetu pamatu izzināšanu, mācīties mākas izkopšanas un saskarsmes veidošanu.

No izziņas procesiem dominē iztēle. Vairāk gan ir raksturīga reproduktīvā iztēle, kad vairākums bērnu vadās jau pēc iemācītiem etaloniem, kā arī pēc pieredzes. Iztēlei piemīt radošs raksturs- bērns arvien jaunās kombinācijās izmanto vecos priekšstatus.

Uzmanība pamazām kļūst tieša. Bērnam tikai 10 gadu vecumā parādās uzmanības noturīgums, pārslēgšanās un koncentrēšanās. Pedagogam ir jāizmanto dažādas metodes, lai noturētu bērna uzmanību.

Vecumā no 6-14 gadiem atmiņa galvenokārt attīstās kā mehāniskā atmiņa. Jaunākā skolas vecumā neiegauvē loģiski, bet vairākas reizes atkārtojot informāciju vai to pārdzīvojot. Raksturīgi - kas nav atmiņā; tas nav arī domāšanā. Bērniem, lai izprastu lietu būtību, vajadzīga uzskate (aptaustīt, redzēt, sadzirdēt).

Jaunākā skolas vecuma bērni vairāk runā, nekā raksta. Ilgu laiku ir iespējams pavadīt sarunā ar bērnu, jo tas ir ļoti atvērts un empātisks. Šajā vecumposmā ļoti būtiski ir veidot saskarsmi ar bērnu, jo tieši pieaugušais spēj ietekmēt, veidot un attīstīt bērna uzskatu sistēmu, kas jau var būt par vēlu pusaudžu vecumā.

Svarīgi ir respektēt bērna brīvo laiku, viņa kustību brīvību, rotaļas ar vienaudžiem.

Liela nozīme saskarsmes procesā ir emocionālajam kontaktam, saprašānai un personības psiholoģiskajām īpatnībām, jo skolotāja un skolēna mijiedarbība pamatojas uz savstarpējām simpātijām un antipātijām, uz emociju kontaktu vajadzību. Jebkuras kultūras satura apgūšanas sākumpunkts ir bērna un pieaugušā sadarbība, mijiedarbība, reālas attiecības ar cilvēkiem.

Tomēr šajā procesā var rasties arī grūtības, un tās rada personību psiholoģiskās un sociālpsiholoģiskās atšķirības, un viena no tām varētu būt temperaments.

Dž.Grejs uzskata, ka vēlams izmantot audzēkņa pretestību, lai pastiprinātu viņa vēlmi sadarboties. Viņš iesaka četrus paņēmienus, kā šo pretestību samazināt, neskarot bērna gribu:

1. Uzklauššana un izpratne.
2. Sagatavošanās un sistēma.
3. Uzmanības novēršana un vadība.
4. Rituāli un režīms.

Lai bērns atbrīvotos no savas pretestības, nepieciešams iedziļināties viņa problēmās. Lai arī šīs vajadzības visiem bērniem ir vienādas, katrs bērns ir unikāls, tāpēc vajadzības dažādās jomās var būt atšķirīgas. Noteiktu vajadzību apmierināšana izraisīs bērnos tūlītēju pozitīvu reakciju atkarībā no viņu īpašā temperamenta.(16, 80. lpp.)

V.Reņģe uzskata, ka temperaments ir tās individuālās psiholoģiskās īpatnības, kuras nosaka viņa darbības dinamiku. Temperaments nosaka ne tik daudz to, ko cilvēks dara, bet kā viņš to dara. Visi mēs esam atšķirīgi un vienu un to pašu redzam un saprotam atšķirīgi. Temperaments ļauj labāk saprast, kāpēc es domāju, uztveru, daru kaut ko citādi, nekā cits cilvēks.(28, 8. lpp.)

Varam secināt, ka pozitīvs mācību process daudzējādā ziņā atkarīgs no pedagoga profesionalitātes un spējām respektēt katru audzēkni, neatkarīgi no viņa individuālām vecumposma īpatnībām un temperamenta. Tas pedagogu rosina domāt un izstrādāt jaunas kreatīvas darba metodes, kas sekmēs audzēkņa iesaistīšanu mācību procesā, plānošanā un vadīšanā. Radīsies abpusējs kontakts un tolerance - priekšnoteikums sekmīgai radošai sadarbībai un saskarsmei.

1.5. Pedagoģiskā saskarsme

Pedagoģiskajā saskarsmē īpaša uzmanība jāpievērš saskarsmes īpatnībai: saskarsme notiek katru dienu, bet tās gala rezultāts nereti redzams tikai pēc kāda laika. Skolēniem jāizjūt pedagoga ieinteresētība šajā saskarsmē, tā lielā mērā atkarīga no saskarsmes dalībnieku savstarpējām attiecībām. Var secināt, ka šīs mijattiecības ietekmē pedagogs, pedagoga ieinteresētība saskarsmē lielā mērā atkarīga no skolotāja organizatora talanta, spējas emocionāli kontrolēt pašizjūtu, uzvedību, kontaktēšanās stilu. Saskarsmei jābūt

balstītai uz savstarpējas cieņas, abpusējas ieinteresētības un mērķtiecīgas sadarbības pamata.

Mācību un audzināšanas procesā ir vērojama it kā audzēkņu pretestība audzinātāja ietekmei. Tā izpaužas gan ģimenes attiecībās (bērni pretojas vecāku ietekmei), gan skolā (skolēnu pretestība skolotājiem). Jebkura personība tiecas pēc sevis apliecināšanas, pēc jauna stāvokļa un daudzveidīgiem darbības veidiem. Apmierinot vajadzības, bērna personība bieži nonāk pretrunā ar pieaugušo, skolotāju prasībām, ja tās neatbilst viņa iecerēm, interesēm un darbībai.

Pretestības būtību skaidro V.Zelmenis (41, 19. lpp.), kurš uzskata, ka galvas smadzeņu garozai piemīt īpašība uztvert jaunus iespaidus, veidot jaunus sakarus, tendence lauzt normas, paradumi ir noturīgi, pretojas laušanai, maiņai. Iepriekšējo zināšanu, prasmju, paradumu pārveidošanu cilvēks uztver kā psihiskas grūtības, kā diskomfortu, kas izraisa negatīvas emocijas. Tātad, ja pieaugušie ar to nerēķinās, izvirzot savas prasības, var rasties konfliktsituācijas. Tas nozīmē, ka kritiski jāvērtē moralizēšana ģimenē un skolā.

Lai novērstu šo pretestību, jārada vajadzība sadarboties audzināšanas procesā. Audzināšana īstenojas cilvēku darbībā un šī procesa efektivitāti nosaka audzināšanas procesa organizācija, kas tiešā veidā saistās ar audzinātāja un arī audzēkņa darbību mācību un audzināšanas procesā.

Kā pirmā jāmin psiholoģiskā sagatavošanās, kurā skolotājam jāskaidro uzdevums un jāsniedz neliels darbības raksturojums. Ja tiek veikta pilnīga audzēkņu psiholoģiskā sagatavošana, tad audzēknis saprot darbības nozīmīgumu un sāk izvirzīt sev mērķi. Audzināšanas uzdevums tiek sasniegts, ja audzēknim rodas interese par priekšmetu un vajadzība sasniegt izvirzīto mērķi.

A.Dauge 20.gs. rakstīja : „Ja turpretim man pašam viss skaidrs un ne par ko vairs nav šaubu, tad kopdarbs ar bērniem iznāk garlaicīgs. Es tad tikai prātoju, skaidroju un pierādu, bet nav tad īsta kopīga darba”.(8, 99. lpp.)

I.Plotnieks ir teicis: „Pedagoģiskā saskarsme ir saskarsmes veids, kas ietver pedagoģiskās iedarbības elementus”.(23, 4. lpp.)

L.Žukovs uzskata, ka saskarsmē skolotājam ar skolēnu jācenšas panākt, lai skolēns justos kā līdzvērtīgs sarunas partneris., tādēļ iesaka nekad nedot tiešas pavēles. Skolēns daudz komfortablāk jutīsies, ja šo pavēli skolotājs izteiks jautājuma veidā.(43, 178. lpp.)

Profesors mūzikas pedagoģijā Dainis Zariņš uzskata, ka ļoti svarīgas tieši mūzikas pedagoģijā ir attiecības starp pedagogu un audzēkni, lai zinātu kādus uzdevumus un prasības audzēknim drīkst izvirzīt, lai nenodarītu pāri.(40, 129. lpp.)

Mācības ir divpusīgs process, kurā darbojas pedagogs un audzēknis, tieši šo savstarpējo attiecību veidošana ir svarīgs nosacījums pedagoga darbā. Pedagoģiskās saskarsmes procesā veidojas noteiktas savstarpējās attiecības visdažādākajos apstākļos.

Attiecības starp pedagogu un audzēkni nosaka, kādi būs izglītības rezultāti. Pozitīvu rezultātu var veidot tikai labas savstarpējās attiecības. Raksturojot pedagoģisko saskarsmi, galvenie pedagoga mērķi ir nodrošināt uzticēšanos un sapratni starp pedagogu un audzēkni, sekmēt audzēkņa motivāciju, atbildību, sniegt atbalstu skolēniem pedagoģiskajā procesā.

Skolotājs J.Arājs uzskata, ka ļoti svarīga ir skolotāja attieksme pret skolēniem, viņa spēja raudzīties uz lietām un parādībām ar skolēna acīm un tajā pašā laikā būt autoritātei. Skolotāja vienkāršība un iejūtība, viņa objektivitāte un stingrās prasības saliedē klasi, rada cieņu pret skolotāju un vēlēšanos interesēties par tām problēmām, ko šis skolotājs izvirza.(3, 105. lpp.)

Lai veidotos laba saskarsme starp pedagogu un audzēkņiem, jāievēro būtiski nosacījumi:

- skatīties acīs saskarsmes partnerim;
- būt dabiskam un atklātam;
- vērot, kā skolēni reaģē uz pedagoga nozīmīgiem izteikumiem;
- runāt tik klusu, cik iespējams, bet tā, lai pēdējā solā sadzirdētu bez pūlēm;
- sekot, lai balss nebūtu monotona;
- izvēlēties skolēniem saprotamu terminoloģiju un stilu;
- ievērot skolēnu nogurumu, pauzēt, mainīt tēmu, balss tembru un skaļumu, uzdot jautājumus.

Pedagogs nedrīkst būt vienaldzīgs pret audzēkņu īpaši interesējošām tēmām, nedrīkst apspiest bērnu interesi, jānovērtē kritika, ja tā ir izteikta par pedagoga rīcību, un jāatvainojas bērniem, ja ir kļūdījies.

Bieži pedagogs runājot pieļauj dažādas kļūdas, kuru rezultātā nevar notikt sekmīga saskarsme. Būtiskākā ir dabiskas saskarsmes zaudēšana. Par to liecina monotona balss, neizteiksmīgs, blāvs skatiens, kas nav vērstas skolēnu virzienā. Tas rada informācijas uztveres barjeru. Runājot jāsauglabā labvēlība, atklātība, draudzīgums, un tad pedagogs sajūtīs, ka viņu pieņem. Ir situācijas, kad pedagogs stundā dialoga vietā izvēlas

monologu - pats runā, pats klausās. Šajā gadījumā pilnīgi zūd kontakts ar audzēkņiem. Pedagogam jāprot ar klasi nevis runāt, bet sarunāties. To var panākt stāstot, uzdot jautājumus, salīdzinot viedokļus.

Ir stundas, kurās tēmai nav ne ievada, ne nobeiguma. Tādejādi stundu vajadzētu sākt ar īsu tēmas izklāstu, bet nobeigumā uzteikt skolēnus par labu darbu stundā, izteikt cerību, ka nākošā sadarbība būs tikpat veiksmīga.

Stundā nozīmīga ir valodas pareiza izvēle. Skolotājam jārunā īsi, precīzi, skaidri, saprotami un tēlaini.

Lai runa būtu interesanta un saprotama, skolotājam ir jāizvēlas pareizs un pietiekams žestu un balss intonācijas izmantojums.

Pedagoģiskās darbības stils raksturo pedagoga garīgo pasauli, personības tikumisko virzību, intereses, vajadzības, attieksmi pret vērtībām, psiholoģiskās un individuālās īpatnības. Pedagoģisko stilu raksturo audzēkņiem izvirzīto prasību atbilstība viņu vecumam un individualitātei, raksturam, temperamentam. Ja šīs prasības ir pārāk augstas, audzēknis zaudē ticību sev, savām spējām, ja, turpretim, prasības ir zemas, tās neveicina izaugsmi. Pedagoģisko stilu raksturo arī pedagoga iekšējās un ārējās kultūras vienotība, pieklājība, manieres, stāja, gaita, runas kultūra un intonācija, izkopta valoda, bagāts vārdu krājums, smaids, dikcija, mīmika un žesti, ārējais izskats, kam jāliecina par labu gaumi, kurā apvienojas vienkāršība un elegances, pievilcība un rūpība. Pedagoģiskajam stilam vajadzētu būt tādām, kurš atklāj estētiskā un ētiskā vienotību visā pedagoga dzīves darbībā. Lai kādu darba stilu izvēlētos skolotājs, vienmēr svarīgi, vai skolēni viņu uztvers atbilstoši, vai abpusēji raidītie signāli tiks saprasti pareizi.

Pedagoģiskā darbība ir virzīta uz bērnu mācīšanu, attīstīšanu un audzināšanu. Pedagoģiskais process skolā ir divpusējs, ko veido divi subjekti - skolēns un skolotājs. Līdz ar to šis process ir mērķtiecīgi organizēts, lai paātrinātu skolēna pieredzes bagātināšanos, balstoties uz viņa individuālajām īpašībām, sekmētu personības attīstību kopumā. Šim mērķim ir pakļauta mācību un audzināšanas darba satura izvēle, skolotāja profesionāli pedagoģiskā izglītība, atbilstošas bāzes veidošana. Cilvēkam ir dabiska vajadzība izzināt pasauli un sevi tajā, tādēļ pedagoģiskais process skolā balstās uz to. Ir vairākas likumsakarības, kas nodrošina sekmīgu pedagoģiskā procesa realizēšanos skolā, tās ir objektīvas un pastāv skolēna, skolotāja un viņu darbības satura vienotībā.

Viena no pedagoģiskā procesa likumsakarībām ir skolēna aktivitāte pedagoģiskajā procesā. Skolēna paša daudzveidīgā darbība ir pamats viņa attīstībai. Skolotājs organizē skolēna darbību, lai pedagoģiskais process būtu produktīvs un optimāls, lai atvēlētais ierobežotais laiks piepildītos ar darbību.

Veidojot attiecības klasē, skolotājs nedrīkst nepārtraukti kritizēt skolēnu, jo negatīva kritika izraisa stresu, pazemo, īpaši citu skolēnu priekšā. Ja bērnam nepārtraukti kaut ko aizliedz, viņš mācās dzīvot ar vainas sajūtu. Bieži vien ir tādi bērni, kurus citi cenšas izsmiet, rezultātā viņi kļūst noslēgti, un šī izmiešana izsauc atbildes agresiju.

Nozīmīga ir pedagoga prasme uz klausīt citu viedokli, prasme un vēlēšanās diskutēt par lietām, kas pašam ir jau sen saprotamas. Taču skolotājam jābūt zināšanām par saskarsmi- prasmi apmainīties ar informāciju. Mācības notiek sekmīgi, ja skolotāja un skolēna starpā notiek komunikācija, jo tā ir prasmīgāka, jo kvalitatīvāki mācību rezultāti un process. Rezultāts var tikt sasniegts vienīgi tad, ja pedagogs, neskatoties uz gadu starpību, pieredzi, saskata katrā skolēnā cilvēku un personību. Pedagogam jāprot pacelties, nevis nolaisties līdz bērna līmenim.

Varam secināt, ka pozitīvs mācību process daudzējādā ziņā atkarīgs no pedagoga profesionalitātes un spējām respektēt katru audzēkni, neatkarīgi no viņa individuālām vecumposma īpatnībām un temperamenta. Tas pedagogu rosina domāt un izstrādāt jaunas kreatīvas darba metodes un sekmēs audzēkņa iesaistīšanu mācību procesā, plānošanā un vadīšanā. Radīsies abpusējs kontakts un tolerance - priekšnoteikums sekmīgai radošai sadarbībai un saskarsmei.

2.MŪZIKAS MĀCĪBA RĪGAS DOMA KORA SKOLĀ

2.1. Kora skolas modelis

Rīgas Doma kora skola(RDKS) ir dibināta 1994. gada 12. jūlijā ar mērķi kopt un popularizēt kora dziedāšanas tradīcijas, kā arī veicināt zēnu kora kustības attīstību. Kopš dibināšanas skola vienlaicīgi īsteno divu līmeņu – pamatskolas un vidējās profesionālās – izglītības programmas. RDKS piedāvā audzēkņiem labu vispārējo izglītību pēc valsts pamatizglītības standarta un reizē izkopj viņu muzikālo talantu profesionālās ievirzes mūzikas programmā Vokālā mūzika-Kora klase. Skolēni dzied Rīgas Doma kora skolas zēnu korī vai Rīgas Doma kora skolas meiteņu korī, apmeklē individuālās solo , klavierspēles, vēlāk – partitūras, diriģēšanas un izvēles instrumenta nodarbības. Tādejādi, beidzot 9.klasi, RDKS audzēknis saņem divas apliecības.

Kora skolas modelis savā attīstībā ir elastīgs, to iespējams aktualizēt audzēkņu vajadzībām. Kora skola vidusskolas posmā sākotnēji realizēja tikai vienas izglītības programmas apguvi (Kora diriģēšana), taču, ņemot vērā pedagogu un audzēkņu ieteikumus, mācību iestāde tagad specializējas trīs radniecīgu mūzikas programmu realizēšanā- vokālā mūzika, diriģēšana un džeza mūzika (sākot ar 2004. gadu).

Muzikālā izglītība šajā modelī nekļūst par nolemtības veicinātāju- muzicēju, jo tikai tam esmu sagatavots, - bet muzikālā izglītība papildina vispārējo izglītību un otrādi. Bieži vien skolas absolventam nākas grūti izšķirties par augstākās izglītības iestādes profilu, jo vienlīdz labi padodas un patīk gan diriģēšana, gan svešvalodas, gan matemātika. Rīgas Doma kora skola savā ziņā ir kreativitātes laboratorija.

Skolā ir daudzveidīgs ārpusklases darbs, kā, piemēram, popiela, erudīcijas konkursi, radošie gadatirdziņi, izstādes un sporta pasākumi, kas atklāj talantu un tā daudzpusīgās intereses. Nebūt vienaldzīgam ir kora skolas audzēkņa pašsaprotama reklāma uz notikumiem sabiedrībā. Skolas audzēkņi ir iesaistījušies arī vides aktīvistu projektā.

Kora skolas absolvents ir personība. Par personību kļūst ilgstoša un rūpīga ikdienas darba rezultātā. Personības veidošanai nepieciešama atbilstoša vide un attīstības iespēju daudzveidīgs piedāvājums. Daudzveidīgs piedāvājums uzrunā indivīda intereses un paaugstina darboties gribu, tātad motivē darboties.

Kora skolas audzēknis ikdienā dzied un diriģē, spēlē klavieres, dažādus mūzikas instrumentus, raksta dzeju un izteiksmīgi deklamē, komponē un improvizē, dejo un sporto, piedalās matemātikas, fizikas, svešvalodu olimpiādēs, diriģēšanas un vokālistu konkursos. Gadījumā, ja skolas audzēknis izjūt nepieciešamību runāt par savām radošajām idejām un nepieciešamībām, viņš vienmēr tiek uzklausīts.

Ilgus gadus ar panākumiem darbojas RDKS sagatavošanas klase, kuru šobrīd apmeklē 105 bērni vecumā no 4 līdz 6 gadiem, apgūstot mūzikas mācību, kora dziedāšanu un vispārīzglītojošos priekšmetus.

Skolā par augstu vispārējo līmeni liecina 9.klases absolventu tālākā izglītība Rīgas Valsts ģimnāzijā, Āgenskalna ģimnāzijā un citur.

Vērā ņemami ir RDKS audzēkņu panākumi mūzikā valsts un starptautiskos konkursos. Rīgas Doma zēnu koris tika dibināts 1994. gadā un sākumā bija tikai zēnu klases. Liela interese dziedāt korī bija arī meitenēm, un 1997. gadā tika dibināts un daudzpusīgi darbojas arī meiteņu koris. Šie kori ir līderi pasaules koru kustībā.

Audzēkņiem jau no pirmās klases vienlaikus ar vispārējiem mācību priekšmetiem ir mūzikas mācību priekšmeti, līdz ar to mācību slodze ir daudz lielāka nekā tiem bērniem, kas mācās citās skolās. RDKS zēnu korī un meiteņu korī audzēkņi sāk dziedāt no 3.klases. Lai veidotu labas iemaņas saliedētai dziedāšanai, 1. un 2. klasē skolēni mācās dziedāšanu pie individuālā pedagoga un ansambļa nodarbībās. Skolēni ne tikai mācās dziedāt, bet apgūst klavierspēli un izvēles instrumenta spēli.

2.2. Mūzikas mācības mērķis, uzdevumi un saturs

Lai nepārsniegtu atļauto stundu skaitu 1.-9.klasēs mūzikas programmas saturs un standarta prasības ir iekļautas skolā realizētās profesionālās ievirzes izglītības programmas Vokālā mūzika apakšprogrammas Kora klase mācību priekšmetu solfedžo un mūzikas teorijas saturā. Sākumskolā šīs standarta prasības ir iekļautas mācību priekšmetu solfedžo un ansamblis mācību saturā.

Mācību priekšmets „ansamblis” ir izglītības programmas nozīmīga sastāvdaļa kā topošā korista dziedāšanas pamatiemaņu apgūšanas veicinātājs. Mācību priekšmets sniedz nepieciešamās zināšanas, prasmi un pieredzi muzicēt ansamblī vai korī. Dziedāšana ansamblī koordinē koristu prasmi nošu lasīšanā, intonēšanā un skaņas veidošanā vienlaikus. Ansamblis māca indivīdu iekļauties grupas kopskanējumā.

Mācību priekšmets sniedz ieskatu latviešu tautas dziesmās un bērnu kora dziesmās, māca izprast mūzikas izteiksmes līdzekļu lomu dziesmu satura atklāsmē.

Šo mācību priekšmetu apgūst profesionālās pamatizglītības programmas ietvaros. To apgūst Rīgas Doma kora skolas 1. un 2. klases audzēkņi.

Mācību priekšmeta „ansamblis” mērķis ir sagatavot dziedātājus Rīgas Doma zēnu korim un Rīgas Doma kora skolas meiteņu korim, nodrošinot dziedātāju kvalitatīvu un nepārtrauktu papildinājumu.

Mācību priekšmeta uzdevumi ir dot skolēnam nepieciešamās kordziedāšanas pamatiemaņas:

- veidot skaņu uz elpas balsta;
- apgūt nošu lasīšanas iemaņas;
- veicināt harmoniskās dzirdes izkopšanu;
- saprast diriģenta žestu, veidojot muzikālo priekšnesumu.

Mācību priekšmetu, atbilstoši mācību plānam, apgūst 2 mācību gadus. Repertuārā tiek apgūtas latviešu tautas dziesmas bez pavadijuma, divbalsīgas un trīsbalsīgas latviešu tautas dziesmas, latviešu komponistu oriģināldziesmas, pasaules tautu dziesmas. Papildus dziedāšanai tiek apgūtas arī teorētiskās un praktiskās iemaņas:

- prast orientēties dziesmas nošu rakstā- lasīšana no lapas;
- izkopt spēju orientēties divbalsībā, trīsbalsībā;
- mācēt dziedāt pēc diriģenta žesta.

Solfedžo arī ir mūzikas mācības priekšmets, kurā ir iekļauts mūzikas mācības saturs. Šo mācību priekšmetu, atbilstoši mācību plānam, skolēni apgūst no 1.klases līdz IV kursam un tā mērķis ir attīstīt melodisko un harmonisko dzirdi, metroritma un formas izjūtu, muzikālo atmiņu

Lai varētu labāk izprast mūzikas valodu, ir nepieciešamas muzikālās domāšanas spējas un jārada priekšstati par mūzikas valodas elementiem, lai vingrinoties varētu tos saklausīt ikkatrā kompozīcijā un mācēt tos nosaukt vispārpieņemtajos terminos.

Ir svarīgi rosināt audzēkņus praktiskai muzicēšanai un muzikāli radošai darbībai, kas sniegtu viņiem prieku un gandarījumu, kas radītu un saglabātu interesi par mūziku turpmākai dzīvei.

Solfedžo mācību priekšmets palīdz integrēties mūzikas kultūras sfērā, veido daudzpusīgu, muzikāli kompetentu personību.

Solfedžo mācību priekšmeta uzdevumi ir vairāki. Viens no tiem ir sniegt zināšanas mūzikas teorijā un pamatprasmēs, kuras atbilst turpmākai profesionālajai

mūzikas izglītībai. Tā ir nošu, ritma u.c. mūzikas elementu apgūšana, kas tiek pielietoti citos mūzikas priekšmetos, kā, piemēram, dziedāšanas, klavierspēles, dažādu mūzikas instrumentu apgūvē.

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir panākt, lai skolēnam būtu izpratne par mūzikas teorijas praktisko jēgu: prasmi saskatīt apgūtos mūzikas valodas elementus nošu tekstā un palīdzēt nonākt pie atziņas, ka teorijas zināšanas palīdz iemācīties arī speciālo priekšmetu kompozīcijas.

Ir jāattīsta muzikālo dzirdi, ar kuras palīdzību spētu saklausīt un saprast mūzikas valodas atsevišķus elementus, intonatīvās secības, intervālu un akordu frāzes, kā arī veikt melodijas vai skaņdarba fragmenta elementāru analīzi.

Skolēnam ir jāattīsta spējas veikt radošus uzdevumus: veidot melodijai ritma vai harmonisku pavadījumu, izdomāt piebalsi, improvizēt savu ritmu vai melodiju, izteikt savus iespaidus par noklausīto mūziku u.tml., kā arī brīvi solfedžēt melodiju solo vai ansambli.

Solfedžo mūzikas priekšmetā katrā klasē tiek izvirzīti konkrēti mācību mērķi.

1.klasē ir jāapgūst mūzikas teorijas pamatbāze, skolēni mācās nošu pareizrakstību, apgūst un nostiprina skaņkārtas dziedāšanu. Skolēni tiek mācīti pierakstīt dzirdes diktātu gan ar notīm, gan ar ritmu.

2.klasē skolēniem tiek paplašināts pirmajā gadā iegūto zināšanu apjoms un iemaņu līmenis, kā arī apgūto melodisko modeļu un intonāciju nostiprinājums. Tiek mācītas pirmās iemaņas divbalsībā, tiek attīstīta spēja reproducēt divbalsību grupā, pāros.

3.klasē turpina paplašināt skolēnu iegūto zināšanu apjomu un iemaņu līmeni. Tiek nostiprināta metroritma izjūta, formveides izjūta, harmoniskas dzirdes veidošana - trīs balsības dziedāšana(melodiski un harmoniski) un spēlēšana uz klavierēm.

4.klasē turpinās mūzikas teorijas zināšanu papildinājums, tiek nostiprināta metra un ritma īpatnību izpratne un izjūta. Tiek apgūti raksturīgākie intervāli un akordi, turpinās daudzbalsības apguve un harmoniskās dzirdes attīstība.

Ansambļa un solfedžo priekšmetos skolēni iegūst ne tikai teorētiskas zināšanas, bet arī iemācās dziedāt un klausīties gan latviešu tautas dziesmas, gan cittautu dziesmas un skaņdarbus.

2.3. Mūzikā izmantojamās mācību metodes

Vārds „metode” cēlies no grieķu valodas un tulkojumā nozīmē „ceļš uz kaut ko”.

Ar metodi saprot skolotāja un skolēna didaktiskās sadarbības paņēmieni sistēmu, ar kuras palīdzību skolēni apgūst jaunas zināšanas, prasmes, iemaņas un vienlaikus attīsta arī savas izziņas spējas. (1, 68. lpp.)

Lai kļūtu par labu pedagogu un ieinteresētu savus skolēnus, ir nepieciešams dažādot mācību darbu, tāpēc ir vajadzīgs izmantot stundā vairākas metodes un formas. Tomēr metodes izvēli konkrētai grupai atsevišķā gadījumā nosaka vairāki faktori:

- sasniedzamie mācīšanās mērķi (kādas zināšanas, prasmes jāiegūst);
- tematika (atšķirīgi temati nosaka atšķirīgas mācību metodes);
- grupas lielums (dažādiem grupu lielumiem atbilst dažādas mācību metodes);
- vajadzības un skolēnu raksturojums (dažādi skolēni mācās dažādi);
- skolēnu iespējas (jāņem vērā spējas, prasmes, iepriekšējā pieredze, t.sk. metožu lietošanā);
- nepieciešamais laiks (atšķirīgām metodēm nepieciešams dažāds laiks);
- nepieciešamie resursi (dažas metodes ir atkarīgas no pieejamiem resursiem);
- mācībspēka pieredze (ja lieto tikai vienu vai dažas metodes, skolotājs nevar sevi pilnveidot kā mācībspēku).

Sākotnējās muzikālās attīstības periodā bērnam nepieciešama pēc iespējas biežāka saskarsme ar mūziku. Dziedāšana, spēlēšana priekšā, laba izpildījuma klausīšanās rosina bērna fantāziju, attīsta iekšējo dzirdi.

Mūzikā mācību metožu izvēle ir atkarīga no skolotāja iniciatīvas. Prasme, talants un izdoma nosaka to, kā skolotājs iemācīs teorētisko materiālu, apgūstamās dziesmas un skaņdarbus aizvadīs līdz skolēna apziņai, kā viņš nonāks līdz standartā ietvertu prasmju un iemaņu sasniegšanai. Mūzikas stundās metožu izvēlei ir jābūt daudzveidīgai, jo katrs jaunais intonatīvais solis, ritma grupa, mūzikas instrumenta tembrs un nosaukums, teorijas jēdziens, skaņdarba nosaukums, komponista vārds un uzvārds ir apgūstams ar pacietīgu darbu un daudzveidīgiem vingrinājumiem. (15, 32. lpp.)

D.Zariņš uzskata, ka mūzikas pedagoģija praktiskajā darbībā izpaužas kā pedagoģiskā un mākslinieciskā procesa nedalāma vienība. Muzikāli radošais darbs ir tāds darbības veids, kas raksturīgs tikai mūzikas skolotājam.(40,107. lpp.)

Mūzikā praktiskās darbošanās jomā par progresīvām tiek atzītas vairākas mācību metodes. Viena no tām ir individuālā un kolektīvā darba mija. Tas ir visas klases darbs, grupu darbs un individuālais darbs.

Vienlaicīgi stundā tiek izmantota aktīvā un pasīvā darba forma. Darbošanās ar ritmu, dziedāšana, mūzikas klausīšanās ir ansambļa un solfedžo stundas darba formas, kas tiek veiktas gandrīz katrā stundā. Mūzikas stundās tiek izmantota arī emocionālā un racionālā darba formas maiņa un daudzveidīgu radošo uzdevumu izmantošana. Lai bērniem dažādotu mācību vielas apguvi, sākumskolā izmanto rotaļu un spēļu mācīšanas metodes.

Skolotāja muzikālā aktivitāte ierosina arī skolēnus nodarboties ar radošu muzicēšanu. Skolotājs nevar mācīt mūziku tikai runājot par to, bet mūzika ir jāklausās. To nedrīkst darīt pavirši. Bērni ir jāpieradina, ka ierakstu klausīšanās ir nopietns pasākums. Paraugš, kā klausīties, ir jārāda skolotājam. Mūzikas klausīšanās laikā skolotājs nedrīkst nodarboties ar citām lietām, vai uzdot jautājumus.

Skolotājam arī jāprot muzicēt, atskaņojot kādu skaņdarbu vai dziesmu. Tas jāizpilda muzikāli, var pievērst uzmanību atsevišķiem skaņdarba elementiem. Izpildījuma laikā var demonstrēt dažādus izteiksmes līdzekļus. Var pievērst uzmanību skaņdarba saturam, tā formas elementiem. Jaunākā skolas vecuma bērniem viena no stundas sastāvdaļām solfedžo stundās ir tieši mūzikas klausīšanās. Ne vienmēr ir pieejami skaņu ieraksti, un tādēļ skolotājam ir skaņdarbs jāatskaņo pašam.

Jau sākumskolā tiek apgūtas atsevišķas mūzikas literatūras tēmas, un tās ir jāiemācās nodziedāt vai nospēlēt. Aktīvā darbībā mūzikas materiāls tiek apgūts daudz labāk, nekā tikai noklausīts. Atskaņojot tēmas, no audzēkņiem netiek prasīts māksliniecisks priekšnesums.

D.Zariņš uzskata, ka mūzikas atskaņošanu var iedalīt divos veidos - apercēptīvā darbībā, kura vērsta uz mūzikas uztveres pilnveidošanu un priekšnesums, kuram ir māksliniecisks saturs un kurš vērsts uz klausītāju. Nevajadzētu tos savā starpā jaukt.(40, 109. lpp.)

Ansambļa stundās nozīmīga ir skolotāja muzicēšana kopā ar skolēniem, kur skolotājs vada dziedāšanu diriģējot, dziedot līdzīgi, pavadot uz klavierēm vai citādi piedaloties muzicēšanas procesā. Skolēniem ir svarīgi piedalīties mākslinieciskā procesā kopā ar skolotāju.

Mācot mūzikas priekšmetus, esmu novērojusi, ka daudziem skolēniem grūtības sagādā darbs ar ritmu, tādēļ ir jāatrod metodiska pieeja individuāli katram audzēknim. Lai attīstītu ritma izjūtu, ir jāsāk ar vieglākiem ritma vingrinājumiem. Skolotājs, stundā strādājot ar ritmiem, var regulēt šo procesu.

Sk.Rozenberga uzskata, ka svarīga ir ritma izjūtas audzināšana un ka ir divi jēdzieni - ritma izjūta un ritma apzinīga uztvere. Ritma apzinīga uztvere attīstās audzēknī vēlu un dažreiz ar grūtībām. Ritma apzinīga izpratne ir saistīta ar intelekta darbību, tā ir jāattīsta. Ja audzēknis spēlē vai dzied neritmiski, tad ļoti bieži tas notiek tādēļ, ka pedagogs nav pareizi veicis mācību un audzināšanas darbu. Jau pašā sākumā nepieciešama noteikta metode ritma apgūšanai un ritma izpratnes attīstībai.(31, 39. lpp.)

Strādājot ar jaunākā skolas vecuma bērniem, manuprāt, ļoti efektīgi izmantot mācību procesā ir rotaļu, spēļu un kooperatīvās mācību metodes tieši šajā vecuma posmā.

Ar muzikālās rotaļas palīdzību bērniem var gan mācīt dziesmas, gan klausīties. Ar ritma rotaļas „Telegrāfs” palīdzību attīstīta ritma izjūtu. Darbībā tiek iesaistīti visi skolēni, jo viņi seko līdzī lai „ ritma vēstule” nonāk līdz adresātam bez kļūdām. Līdz ar to vienā rotaļā tiek veiktas daudzas darbības - bērni klausās, seko līdzī, un vērtē. Rotaļā „Lomu spēle” skolēni var iejusties kāda komponista vai tēla lomā.

Kooperatīvā metožu būtība ir ne tikai darbs grupās, bet tieši sadarbība grupā, kas mūzikas mācību priekšmetā ir ļoti nozīmīga darba forma. Svarīgi ir, lai grupu darbā katrs skolēns varētu līdzdarboties tādā tempā un līmenī, kas atbilst viņa spējām un prasmēm.

Mācot mūzikas priekšmetu solfedžo 4.klasē jau trešo gadu, esmu pārlicinājusies, ka skolēniem patīk daudzveidīgas mācību metodes un paņēmieni. Tomēr jāatceras, ka solfedžo stundas nav tikai spēles un rotaļas, jo skolēniem ir jāapgūst pietiekami daudz gan jaunās vielas, gan atkārtojamās. Tomēr skolotājs var mēģināt dažādot mācību metodes un paņēmienus, lai radītu skolēnos interesi par mācību priekšmetu, un arī tradicionālajā stundā ieviest kaut nedaudz aizrautības.

3. IZMĒĢINĀJUMA DARBĪBAS PLĀNS UN IEGŪTO REZULTĀTU ANALĪZE

3.1. Izmēģinājuma darbības mērķis un plānošana

Pētījuma mērķis ir novērot skolēnu saskarsmes prasmes, veicot 5 uzdevumus, un pētīt RDKS izglītības modeļa ietekmi uz 4.klases skolēnu saskarsmes prasmēm, kā arī noteikt skolēnu saskarsmes prasmes katram skolēnam pēc līmeņiem. Veikt 5 uzmanības uzdevumus sociālo zinību stundā un 5 uzdevumus solfedžo stundā.

Lai pētītu kora skolas izglītības modeļa ietekmi uz saskarsmes prasmēm sākumskolas posmā, tika izvēlēta kvalitatīvās pētniecības darbības pētījuma metode. Darbības pētījums virzīts uz kāda aspekta pilnveidi un attīstību konkrētos apstākļos. Ņemot vērā pētījuma objekta saskarsmes prasmju kompleksitāti, kā arī pašu izglītības modeli (vairāku kontrolējamu un nekontrolējamu apstākļu mijiedarbība) darbības pētījums ir piemērots pēc savas būtības. Tas nepretendē uz rezultātu vispārinājumu attiecībā uz citiem apstākļiem un citām situācijām.(13, 289. lpp.) Darbības pētījums ļauj analizēt konkrētos apstākļus. Darbības pētījuma secinājumos paredzēts analizēt sekojošus saskarsmes aspektus kā atsevišķu saskarsmes prasmju pilnveidi.

Lai analizētu muzikālās izglītības lomu saskarsmes prasmju pilnveides procesā, tika intensificētas muzikālās aktivitātes un sasaitītas ar papildus apstākļiem, kuri kļūst par izpētāmo apstākļu bāzi (uzmanības spējas). Respondentiem tika piedāvāti 5 muzikāli treniņa vingrinājumi.(skat. pielikumu vingrinājumi)

Vingrinājumu izpildes laikā tika veikta atsevišķu uzvedības un rīcības aspektu novērošana, atsakoties no darba izpildes muzikālo kvalitāšu izvērtējuma. Fokusēts novērojums ļaus konstatēt noteiktas problēmas saskarsmē. Intensīva muzikāla treniņa ietvaros pētījuma autore būs gan vērotājs (uzdevumu izpilde), gan aktīvs dalībnieks (uzdevumu apguve).(13, 290. lpp.)

Pedagoģiskās novērošanas gaitā, balstoties uz Kurta Levina darbības pētījuma modeli (7, 269. lpp.), tiks veikta problēmsituācijas diagnostika, tiks izvirzītas hipotēzes un, praktiska treniņa rezultātā, tiks pārbaudīta hipotēžu atbilstība patiesībai.

Esmu izvēlējusies brīvo vērojumu (novērošana tiek vērsta uz aspektiem vai to detaļām, kuri līdz šim nav pētīti vai maz pētīti, piemēram, pētījumu praksē vairāku savā starpā nesaistītu apstākļu novērošana – mācību stunda un muzikāls treniņš, uzmanība un saskarsme, uzmanība un mūzika, mūzika un saskarsme), kā arī daļēji standartizētu

novērošanu (akustiska uzmanības treniņa ietekme uz saskarsmes prasmēm to dažādās attīstības pakāpēs). (7, 270. lpp.)

Pētījuma dalībnieki ir Rīgas Doma kora skolas 4. klases audzēkņi, kuri vienā izglītības iestādē apgūst gan vispārīzglītojošos, gan mūzikas mācību priekšmetus. Mācību iestādes izvēlē noteicošā loma bija pētījuma autores ilggadējam darbam attiecīgajā skolā. Pētījuma autores darbs pētījuma vietā ir būtisks priekšnoteikums novērošanai - novērotāja iekļaušanās attiecīgajā vidē ir viens no priekšnoteikumiem novērojuma veikšanai 4.klasē.

2010.gada martā 4.klases audzēkņu vecāki, vecāku sapulcē, mutiski tika informēti par pētījuma aktualitāti un norises gaitu. Ņemot vērā to, ka pētījuma ietvaros netika paredzēta psiholoģisku metožu pielietošana, pētījumam netika piemērota Helsinku Deklarācija par personas brīvprātīgu iesaistīšanos pētījumā, bērna aizbildnim – pilngadīgai personai parakstot dokumentu, kas apliecina bērna gatavību piedalīties testēšanā. Visi klātesošie vecāki deva mutisku piekrišanu bērna dalībai pētījumā, kas apliecina pētījuma tēmas aktualitāti attiecīgajā sabiedrības grupā.

Par pētījumu tika informēta mācību daļas vadītāja un citi sākumskolas skolotāji. Minēto personu ieteikumi ir būtiski novērošanas soļu izvēlē un secinājumu izklāstā. Izlases kopu pētījumā veido 20 personas. No 20 respondentiem 12 ir zēni, 8 - meitenes. Respondentu vidējais vecums ir 12 gadi un atbilst 4.k lases skolnieka vecumam.

Saskarsmes prasmju novērojumu veikšanai tika izvēlēts uz mūzikas terapijas bāzēts instruments uzmanības spēju veicināšanai klasē. Tas nav tiešā veidā saistīts ar saskarsmes prasmēm, taču uzdevumu veikšanai nepieciešamas noteiktas saskarsmes prasmes. Ņemot vērā apstākli, ka saskarsmes prasmju attīstībai nav savs standartizēts muzikāls instrumentārijs, pētījuma autore vingrinājumus aizguvusi no uzmanības spēju treniņprogrammas. (5, 6 lpp.) Vingrinājumu izvēle tika balstīta uz autora ieteikumiem par to, ka vingrinājumi paredzēti grupas darbam nodarbībā, un to izpildei nepieciešamas noteiktas saskarsmes prasmes. Valdis Bernhofs hipotētiski apgalvo, ka, pilnveidojot audiālās uzmanības spējas, tiek veicinātas ieklausīšanās spējas un saskarsmes kompetences. Bernhofs savu apgalvojumu balsta uz vācu antropologu veiktajiem pētījumiem. Vācu autors Vofgangs Supans (35, 152. lpp.) piedāvā mūzikas antropoloģijā balstītu akustisko simbolu modeli. Autors uzskata, ka mūzika laika gaitā kļuvusi par saskarsmes veidu, kas noteiktu zīmju vai simbolu veidā spēj izraisīt un uzturēt komunikāciju un veido cilvēku savstarpējās interakcijas. Līdz ar to, svarīgi ir

noskaidrot vairākus saskarsmes prasmju jeb kompetenču aspektus muzikālas komunikācijas procesā (skat.3.2 tabulu)

3.1.tabula **Saskarsmes prasmju novērtēšanas kritēriji**

Saskarsmes prasmes	zems līmenis	vidējs līmenis	augsts līmenis
Prasme uz klausīt otru.	neklausās otra teiktajā	reizēm klausās otra teiktajā	uzmanīgi klausās otra teiktajā
Prasme izteikt savu domu.	neprot izteikt savu domu	reizēm prot izteikt savu domu	prot izteikt savu domu
Prasme sadarboties.	neprot sadarboties	reizēm sadarbojas ar citiem	prot sadarboties ar citiem
Prasme ievērot noteikumus.	neievēro noteikumus	reizēm ievēro noteikumus	vienmēr ievēro noteikumus
Prasme strādāt komandā.	neprot strādāt komandā	reizēm prot strādāt komandā	prot strādāt komandā
Prasme vērtēt sevi.	ne vienmēr prot izvērtēt sevi	reizēm prot izvērtēt sevi	prot izvērtēt sevi
Prasme vērtēt citus.	ne vienmēr prot izvērtēt citus	reizēm prot izvērtēt citus	prot izvērtēt citus

Instrumenta pamatā ir Valda Bernhofa izstrādātās uzmanības treniņprogrammas 5 akustiski vingrinājumi sākumskolas audzēkņiem. Uzmanības treniņprogrammas mērķis ir optimizēt uzmanības procesu klases darbā. Atsevišķu uzdevumu mērķis nav mācību sasniegums, bet gan bērnu iekšējo resursu aktivizēšana un motivētas līdzdarbošanās veicināšana klasē. Uzdevumi ir viegli iekļaujami ikdienas situācijās un kalpo par pamatu grupas darba dinamizēšanai. Uzmanības vingrinājumi ir paredzēti klases darbam, to organizēšanai no skolotāju puses nav nepieciešamas īpašas iemaņas, tātad, ar tiem var rīkoties katrs skolotājs pats.

Uzmanības vingrinājumi izstrādāti, balstoties uz 3 mācību iestāžu 166 sākumskolas audzēkņu testēšanas rezultātiem un novērojumiem mūzikas terapijas

privātpraksē (2009.gada maijs - septembris), individuālā un grupu darbā, kurā piedalījās pētījumā iekļauto skolu bērni ar diagnosticētiem uzmanības un koncentrēšanās spēju traucējumiem.

Saskarsmes prasmju novērojumi tika veikti atslodzei, 5 mācību stundu (sociālās zinības) laikā, visai klasei kopā un tie paši uzdevumi piecās solfedžo stundās. Atšķirība starp uzdevumiem bija tikai tā, ka solfedžo stundā uzdevumā tika izmantoti mūzikas elementi un uzdevumu pildītāja puse no klases skolēniem (10 skolēni). Katru stundu tika izpildīts viens no uzdevumiem. Skolēnu darbības laikā tika veikts pedagoģiskais vērojums skolēnu saskarsmes darbībām.

1.uzdevums. Figūras.

Skolēniem tiek dots uzdevums izvietoties visā klases telpā, pēc iespējas pilnīgāk to aizpildot, veidot četrstūri, trijstūri vai kādu citu figūru.

Ar acīm vaļā, rindas kārtībā, katrs bērns atkārtos vārdus: “tā-tū-tē-tā”. Vēlams neskatīties uz abām pusēm. To pašu vingrinājumu var atkārtot ar aizvērtām acīm.

Solfedžo stundā vārdu vietā tika nodziedāta melodija , ko pats bērns ir izdomājis.

2. uzdevums. Ritms.

Visi bērni pieceļas kājās. Skolotājs nosauc skaitļu maršrutu, piem., no 1 līdz 5, atkārtojot abus malējos skaitļus. Visi bērni kopā atkārtos skaitļus no viens līdz pieci, turp un atpakaļ, atkārtojot abus robežskaitļus - viens-divi-trīs-četri-pieci-pieci-četri-trīs-divi-viens-viens....

Skolotājs uzaicina bērnus to pašu atkārtot vēlreiz, taču šoreiz gala skaitļu vietā nosaukt savu vārdu attiecīgi skaitlim– plaukšķinot (katram skaitlim attiecīgs sava vārda skaits) un gala skaitļus atkārtot divas reizes .

Solfedžo stundā skaitļu vietā izmantotas ritma zilbes un ritmisks pulss viens, divi, trīs (trīs ceturtdaļu taktismērs) un uz katru ceturtdaļu jānosauc attiecīgs ritma zilbju skaits. Uz viens tā, uz divi ti –ti, uz trīs tiri-tiri un vienlaicīgi jāiekļaujas ritmā.

3.uzdevums. Dinamika.

Bērni sēž savos solos. Bērni tiek aicināti ar savu runāšanu radīt troksni. Skolotājs uzaicina radīt vēl lielāku troksni. Uz trokšņa fona skolotājs izsaka uzaicinājumu klasei, piem., “pēc manas rokas pacelšanas uz augšu, izstiepiet abas savas rokas uz priekšu”. Skolotājs paceļ roku un novēro klases reakciju. Pavisam noteikti, kāds no bērniem nebūs dzirdējis skolotāja teikto. Skolotājs lūdz bērnus radīt klusumu klasē un atkārtos iepriekš teikto. Tiek novērota klases reakcija.

Solfedžo stundā skolēniem tika ierosināts nodziedāt melodiju, izmantojot trīs dinamikas slēdžus uz pirmo- piano(klusu), uz otro- mf (vidēji skaļi) un trešo f (skaļi). Dinamiskie slēdži tiek mainīti, uz trešo slēdzi vienā brīdī skolotāja dod kādu papildus uzdevumu.

4.uzdevums. Nokrāsa.

Bērni sēž savos solos. Skolotājs vienojas ar bērniem par t.s. „balss likumu“ klasē. Zemākai runai tiks piešķirts aizrādījuma vai neapmierinātības raksturs. Augstāka balss izteiks īpaši svarīgu informāciju. Skolotājs vienu un to pašu teikumu izsaka trīs dažādos augstumos – ierastā (t.s.vidējā), augstākā un zemākā. Skolotājs lasa stāstu un lūdz atcerēties teikumus, kurus viņš izrunās zemākā balsī/augstākā balsī/ierastā balsī.

5.uzdevums. Paškontrolē.

Skolotājs vienojas ar bērniem par t.s. akustisko saziņas valodu. Var izmantot plaukstu vai zīmuļu valodu. Bērni uz vārdiem vai teikumiem, kurus viņi nesaklausīja, reaģē ar plaukstu sasišanu vai zīmuļa piesitienu. Tāda pati reakcija var būt uz jebkuru troksni vai nesaklausītu teikumu. Skolotājs lēni lasa priekšā atsevišķus teikumus. Kādā no teikumiem viņš apzināti pavisam klusu izrunā vārdus, tā, ka teikums var kļūt akustiski nesaprotams. Bērni reaģē ar plaukstām vai zīmuļu piesitieniem.

Šādu metodi var izmantot klases darbā arī tad, ja kāds no klases biedriem ar savu uzvedību pārējos bērnus traucē koncentrēties darbam. *Akustiskā valoda* ir klases likums, tādēļ trokšņotājam jāreaģē zibenīgi (dažkārt t.s. trokšņa “upuris” ar savu reakciju dod impulsu jauna trokšņa vilnim).

Solfedžo stundā skolotājs stundas gaitā periodiski nosauc nepareizi intervālu vai akordu, bērni reaģē sasiot plaukstas.

Vēroju visu skolēnu darbību, īpaši pievēršot uzmanību saskarsmes prasmēm.

Lai pārbaudītu pieņēmumu, kā pilnveidojas saskarsmes prasmes jaunākā skolas vecuma bērniem, Rīgas Doma kora skolā tika veikts pētījums 4.klasē. Pamatā pētījums tika balstīts uz uzmanības uzdevumiem, kuros tika vērotas noteiktas skolēnu saskarsmes prasmes. Pētījumā iekļauti 20 skolēni (8 meitenes un 12 zēni). Šis konstatējošais pētījums tika veikts ar empīrisku metodi – novērošanu. Pētījums tika veikts laika posmā no 2010. gada marta līdz 2010. gada 28. aprīlim Rīgas Doma kora skolā.

3.2. Izmēģinājuma darbības iegūto rezultātu analīze

Lai varētu konstatēt, kā uzdevumi, kurus izmantoju 4.klases bērniem, pilnveido saskarsmes prasmes, bija svarīgi noteikt sākotnējo skolēnu prasmju līmeni. Katram bērnam tika noteikts prasmju līmenis pēc tabulas 3.2.

Lai veiktu pedagoģisko vērojumu, izmantoju uzmanības uzdevumus, kurus skolēni izpildīja gan individuāli, gan grupās. Lai sadarbotos grupā, vislielākās problēmas skolēniem sagādāja grupu izveidošana. Novēroju, ka skolēni vēlas sastrādāties ar saviem draugiem, bieži veidojās pretestība pret skolotāja izveidotajiem grupu sastāviem. Tāpēc mana pieredze liecina, ka vislabāk ļaut pašiem sadalīties grupās ar nosacījumu, ka katram klases skolēnam ir jādabojas kādā no grupām. Ja ar šādu nosacījumu tomēr skolēni nevar izveidot darba grupas, tad sadalu skolēnus pēc saviem ieskatiem. Bērniem jebkurā vecumposmā ir jādod iespēja izvēlēties un jāmaca atbildēt par savu izvēli.

Mani pētījuma uzdevumi saskarsmes prasmju pilnveidošanai tika izmantoti sociālo zinību stundās un solfedžo stundās.

Izmēģinājuma darbība skolā notika 2010.gada martā-aprīlī. Katrs 4.klases bērns tika novērots konkrētām saskarsmes prasmēm. Frontāli tika dotas norādes par uzdevuma izpildīšanas gaitu. Pirms uzdevuma uzsākšanas bērni tika iepazīstināti ar veicamo uzdevumu. Tādā veidā tika aktivizēta bērnu uzmanība un sekmēta bērnu motivācija darba izpildei konkrētam uzdevumam. Pirms pirmā uzdevuma pildīšanas tika izstāstīts visiem klases bērniem par veicamajiem uzdevumiem un par to, ka katru stundu tiks veikts viens no 5 uzdevumiem.

Katra uzdevuma izpilde notika vienas mācību stundas ietvaros ar izpildes laiku 7 -10 minūtes, izmantojot šo laiku kā atelpas minūti stundā. Uzdevuma izpildes laikā pētījuma autore sekoja līdzī bērnu reakcijām un veica pedagoģisko novērojumu. Tika vērotas konkrētas saskarsmes prasmes. (skat.2.pielikumu).

Lai varētu precīzāk izvērtēt katra skolēna saskarsmes prasmes, tika izveidots trīs līmeņu skolēnu raksturojums, balstoties uz iepriekš minētajiem kritērijiem.

Augsts līmenis - skolēnam ir pozitīvs pašnovērtējums, viņš ļoti labi spēj sadarboties grupā, labprāt uzņemas grupas līdera lomu, ar kuru veiksmīgi tiek galā, ir drosmīgs izteikt savu viedokli, spēj uzsākt sarunu, vienmēr ievēro noteikumus, saskarsmē

ar citiem ir draudzīgs.

Vidējs līmenis - skolēns ne vienmēr spēj izvērtēt sevi, sadarbība ar citiem ne vienmēr ir veiksmīga, savu viedokli pauž ne vienmēr, reizēm bikli un bailīgi, ir zināmas grūtības uzsākt sarunu, ne vienmēr ievēro noteikumus, saskarsmē ar citiem draudzīgs, taču reizēm bikls.

Zems līmenis - skolēns reti spēj sevi novērtēt, sadarbība ar citiem lielāko tiesu ir neveiksmīga, baidās izteikt savu viedokli, apgrūtināta spēja uzsākt sarunu, neievēro noteikumus, neprot sevi izteikt sabiedrībai pieņemamās formās.

Otrais piecu uzdevumu bloks tika veikts solfedžo stundā, kur pētījumā piedalījās 10 no 4.klases skolēniem, jo šajā mūzikas priekšmetā skolēni dalās grupās.. Skolēniem tika doti tie paši pieci uzdevumi, tikai ar mūzikas elementiem.

Kā pirmo no uzdevumiem skolēni izpildīja uzdevumu – dinamika. Skolēniem tika dots uzdevums sarunāties. Daudziem tas radīja izbrīnu, un viņi sāka sarunāties tikai pēc brīža un klusām. Lai gan netika dots tāds uzdevums, skolēni neapzināti pagriezās viens pret otru, kas ir viens no pozitīvas saskarsmes priekšnoteikumiem. Pētījuma autore skolēnus iedrošināja sarunāties skaļāk, ko skolēni izmantoja. Kad runāšana bija sasniegusi kulmināciju, skolēniem tika 2 reizes dots uzdevums pacelt abas rokas. Pirmo reizi nedzirdēja neviens, jo visi bija ļoti aizrāvušies ar runāšanu, kaut gan novēroju, ka viens no skolēniem mani vēro, tikai troksnī viņš nedzirdēja, kas tiek teikts, ko varēja noteikt pēc viņa sejas izteiksmes. Pēc otrās reizes viņš pacēla rokas pirmais, un pēc brīža viņam sekoja citi skolēni. Pirms uzdevumu veikšanas visi tika iepazīstināti, ar to, ka jābūt uzmanīgiem, jo tiks doti dažādi uzdevumi. Skolēns, kurš pirmais izpildīja uzdevumu, ne vienmēr stundās prot uz klausīt citus, stundas laikā ir uzmanīgs un prot ievērot notikumus. Tas liecina par to, ka skolēni, kas ne vienmēr prot iekļauties stundas darbā, tomēr var mainīties un labi sadarboties.

Uzdevums solfedžo stundā – dinamika. Stundas sākumā vienojāmies par trīs dinamiskiem slēdžiem, un skolēniem tika dots arī uzdevums dziedāt dzeguzes motīvu ar dinamiskām zīmēm. Uz viens skolēni dzied piano, divi – mf, trīs – forte. Vairākas reizes tiek mainīti dinamiskie slēdži, uz skaļāko trīs- forte skolēniem tika dots uzdevums apsēsties. Veicot pedagoģisko vērojumu, ievēroju, ka visu uzdevuma izpildes laiku tieši tas pats skolēns, kurš, pirmo reizi veicot uzdevumu, vēroja skolotāja darbību un uzdevumu izpildīja pirmais.

Skolēni uzdevuma noteikumus zināja, bet bija aizrāvušies un neuzmanīgi. Veicot uzdevumu darbojās brīvi, precīzi izpildīja 3 dinamiskos slēdžus, labi strādāja komandā.

Otrais uzdevums, kuru skolēni veica, bija uzdevums – figūras. Skolēni izvietojās klasē, veidojot figūru pēc saviem ieskatiem (komandas darbs). Viens no klases skolēniem, pēc skolotāja norādījuma, klusu pārvietojās klasē un pieskārās kādam klases biedram, kuram bija jāpasaka vārdi „tā-tū-tē-tā”. Pārējiem skolēniem tika dots uzdevums aizvērt acis un atvērt tikai tad, kad ir atskanējuši dotie vārdi. Uzdevums tika izpildīts piecas reizes. Uzdevumu pareizi neveica neviens no 5 skolēniem, kuriem bija jāpasaka vārdi (tika izdotas dažādas skaņas un netika nosauktas dotās zilbes), pārējie klases skolēni izpildīja visas kopīgās darbības un ievēroja noteikumus. Visi 5 skolēni tika atpazīti.

Noteikumi veicot uzdevumu solfedžo stundā skolēniem bija tie paši, tikai, runāšanas vietā izteikties nodziedot savu izdomātu melodiju. Vērojot skolēnu darbību, novēroju, ka skolēns kurām ir grūtības gan izteikt savas domas runājot, gan sadarboties, brīvi, ar smaidu dziedāja savu izdomātu melodiju. No tā varam secināt, ka skolēni, kuriem ir grūtības sadarboties runājot, to var pārvarēt dziedot.

Trešais uzdevums – paškontrolē - skolēniem tika dots stundas sākumā, un tā izpilde norisinājās visas stundas gaitā. Skolēniem tika dots uzdevums paklaupēt ar zīmuli, ja kāds skolēns traucē darbu vai skolotājs saka kādu teikumu nesaprotami. Darbs stundā risinājās labi, tikai 3 reizes skolēni klauvēja, aizrādot klases biedram, kurš sarunājās. Uz skolotāja apzināti nepareizi teiktajiem pieciem teikumiem skolēni reaģēja gandrīz vienlaicīgi.

Solfedžo stundā trešais uzdevums tika veikts stundas gaitā. Stundas tēma bija intervālu un akordu dziedāšana. Skolēnu uzdevums bija piekļaut ar zīmuli pie galda ja kādam atbilde nav pareiza. Skolēni darbojās stundā aktīvi, bija paškritiski un objektīvi.

Ceturtais uzdevums – ritms. Skolēniem bija jāsauc skaitļus no 1 līdz 5 un jāatkārto divas reizes pirmais un pēdējais skaitlis. Uzdevums tika izpildīts divas reizes. Visi skolēni uzdevumu izpildīja precīzi, izņemot vienu skolēnu, kurš abas reizes nevarēja nosaukt skaitli, un pārējie skolēni centās palīdzēt. Vēl divas reizes uzdevums tika izpildīts nedaudz izmainot noteikumus. Pirmā un pēdējā skaitļa vietā jānosauc savs vārds tik reizes, cik liels ir skaitlis. Uzdevums tika izpildīts divas reizes. Pirmo reizi noteikumus neievēroja atkal tas pats skolēns un vēl 2 klases skolēni. Otrā reizē visi skolēni uzdevumu veica pareizi.

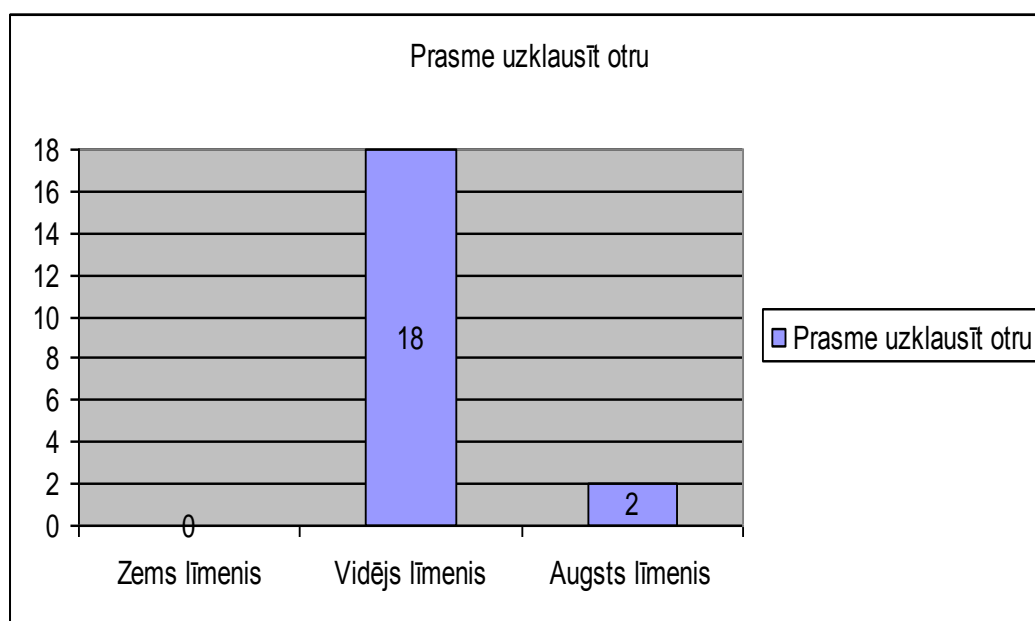
Solfedžo stundā izpildot ritma vingrinājumu, otru reizi saucot ritma zilbes, skolēni ierosināja iesaistīties uzdevumā skolotājai un prata izteikt motivāciju.

Pēdējais, piektais uzdevums – nokrāsa, tika izpildīts visas stundas gaitā. Skolotājs vienojās ar bērniem par tā saucamo „balss likumu” klasē. Zemākai runai tiks piešķirts aizrādījums, augstāka balss izteiks svarīgu informāciju. Uz skolotāja runas izmaiņām skolēni pirmo reizi reaģēja ar smaidu, bet izpildīja visus skolotāja norādījumus. Stundas beigās ar skolēniem tika pārrunāta visa skolotāja sniegtā, informācija un runas izmaiņas.

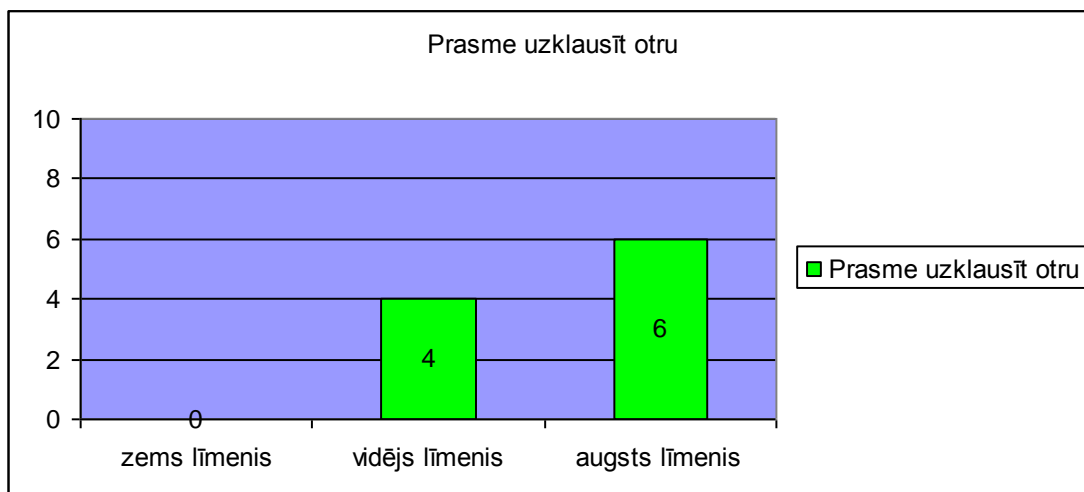
Skolotāja zemā balsī vairākas reizes aizrādīja skolēniem, kuri nepildīja darbu klasē un augstākā balsī kas tika uzdots uz nākošo stundu. Nonācām pie secinājuma, ka skolotāja balss izmaiņām ir pozitīvs rezultāts.

Veicot uzdevumus tika vērotas un vērtētas skolēnu prasmes pēc trīs kritērijiem – zems, vidējs, augsts (sk.3.1.tabulu). Rezultāti apkopoti pedagoģiskās novērošanas protokolā sociālajās zinībās (skat.4. pielikumu) un solfedžo (skat.5.pielikumu).

Par katru no prasmēm tika izveidotas 2 diagrammas, bez mūzikas elementiem un ar mūzikas elementiem.

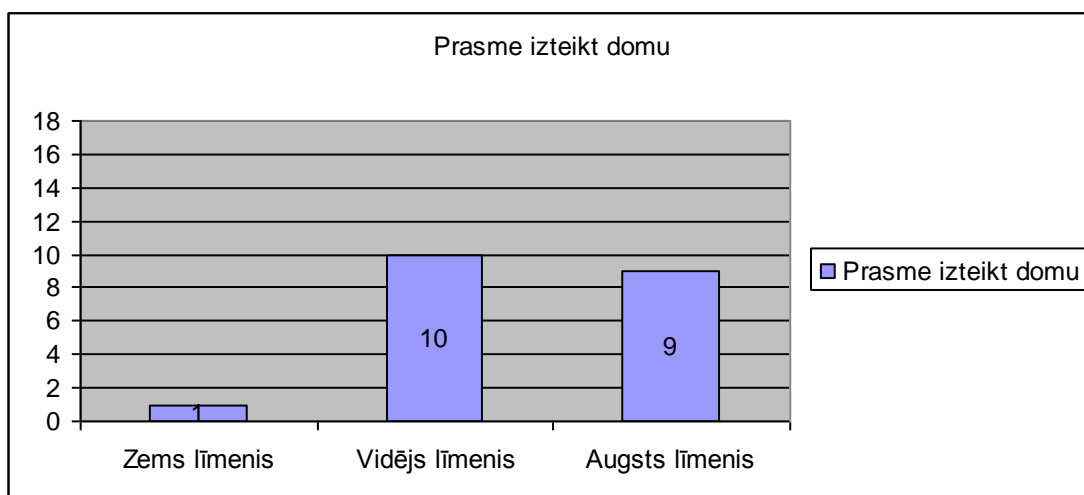

3.1.att. Skolēnu vērtējums prasmei uz klausīt otru

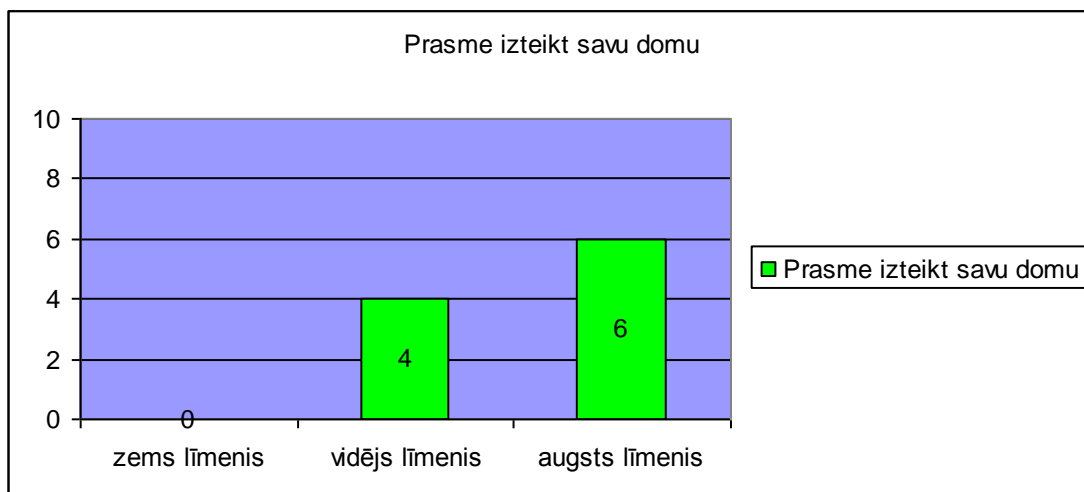

3.2.att. Skolēnu vērtējums prasmei uz klausīt otru veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Vērtējot skolēnu prasmi uz klausīt otru, varam secināt, ka no 20 skolēniem lielākā daļa klases daļa reizēm klausās otra teiktajā, reizēm pastarpināti. Tomēr klasē ir skolēni, kuri vienmēr uzmanīgi klausās. Strādājot ar skolēniem, kuru prasme uz klausīt otru ir vidēja, skolotājam ir aktīvi jāizmanto dažādas metodes uzmanības noturēšanai. Šajā klasē mācot mūzikas priekšmetus, nepietiek tikai ar mūzikas klausīšanos, iespējams, jāpiedāvā papildus uzdevumi, piemēram, dzirdēto vizualizēt, šādā veidā mācot arī klausīšanās prasmi.

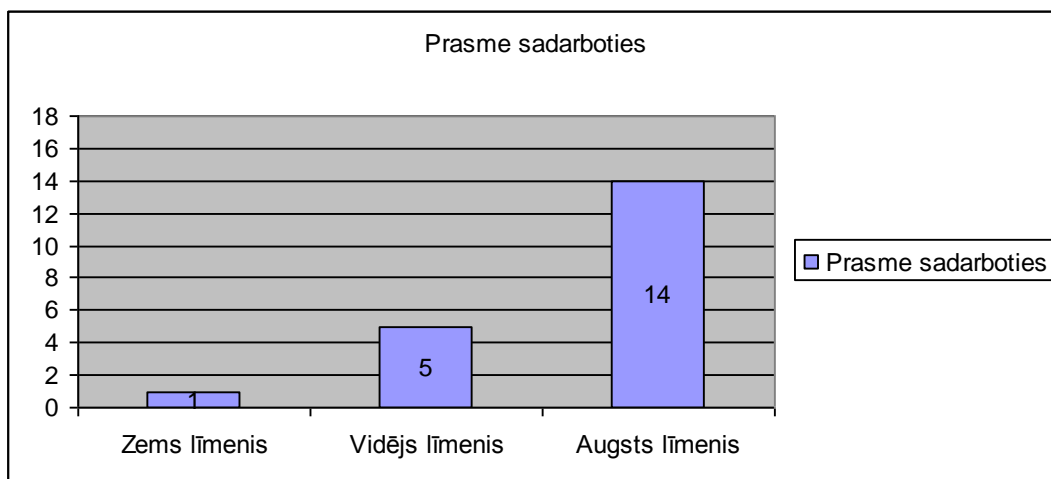

3.3.att. Skolēnu vērtējums prasmei izteikt savu domu

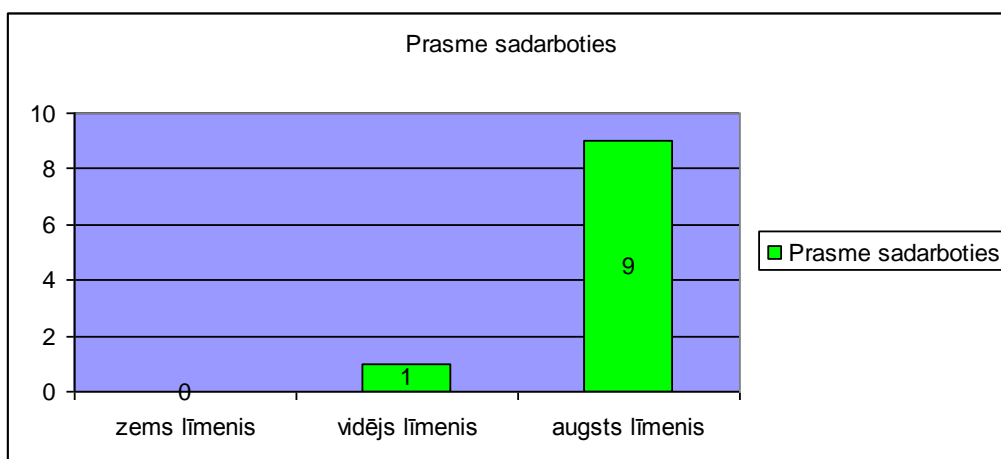

3.4.att. Skolēnu vērtējums prasmei izteikt savu domu veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Vērtējot skolēnu prasmi izteikt savu domu, tomēr ir viens no skolēniem, kurš ir nedrošs un neprot izteikties, puse no klases skolēniem ir nedroši, bet drosmē izteikt savu viedokli ir 9 klases skolēniem. Arī solfedžo stundā ir skolēni, kuri reizēm ir nedroši. Secinu, ka klasē, kurā veikts pētījums, jāstrādā arī pie skolēnu prasmes izteikt savu domu, jo šī prasme ir svarīga pozitīvas komunikācijas sastāvdaļa.

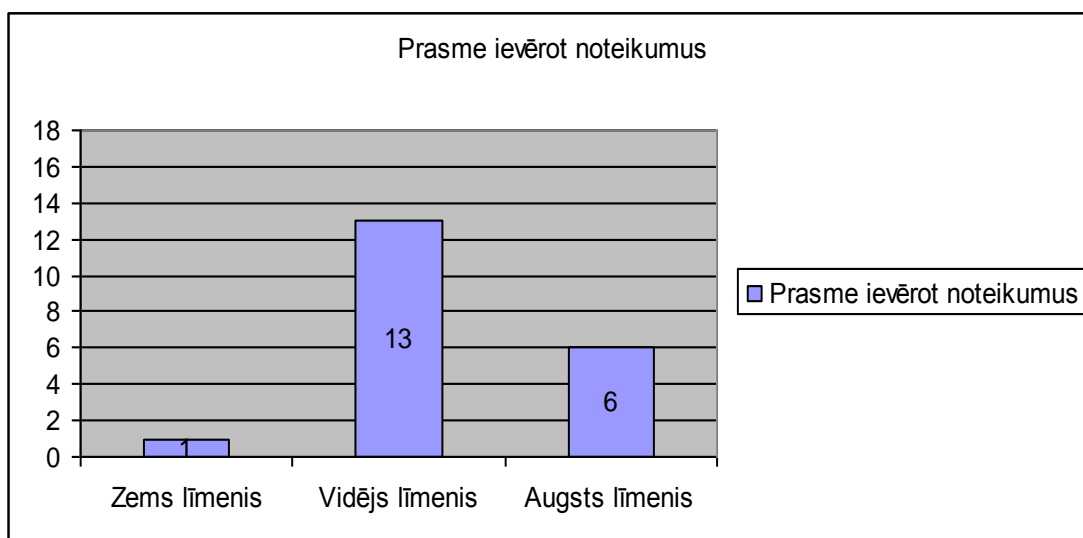

3.5.att. Skolēnu vērtējums prasmei sadarboties

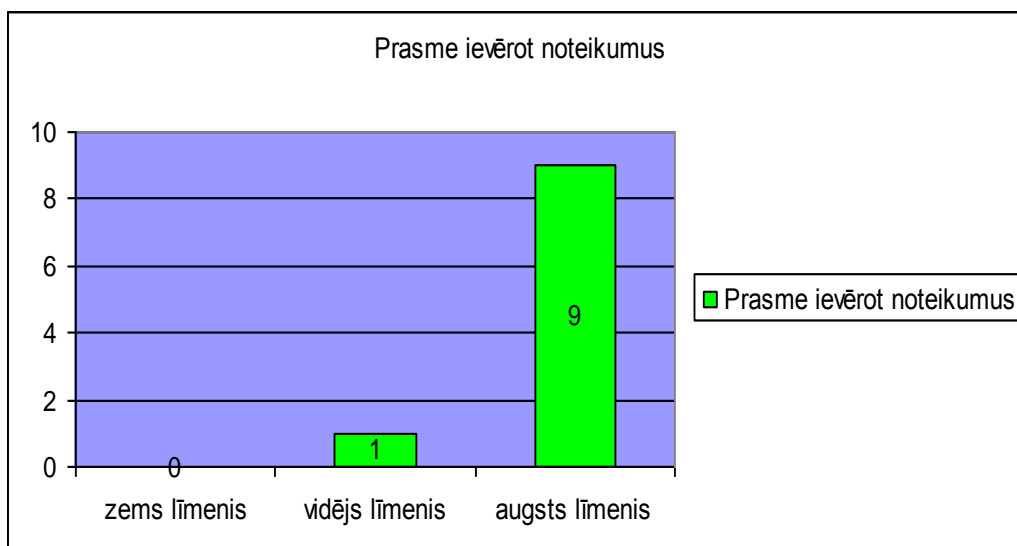

3.6.att. Skolēnu vērtējums prasmei sadarboties veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Vērtējot skolēnu prasmi sadarboties, augsts līmenis klasē ir 14 skolēniem, 5 reizēm prot sadarboties, viens no skolēniem neprot sadarboties. Solfedžo stundā labu skolēnu sadarbošanos varēja novērot veicot uzdevumu – ritms. Skolēniem bija vienlaicīgi jāpulsē un jāsauc dažādas ritma zilbes. Uzdevumu skolēni izpildīja ritmiski pareizi un bija vērojama laba sadarbošanās.

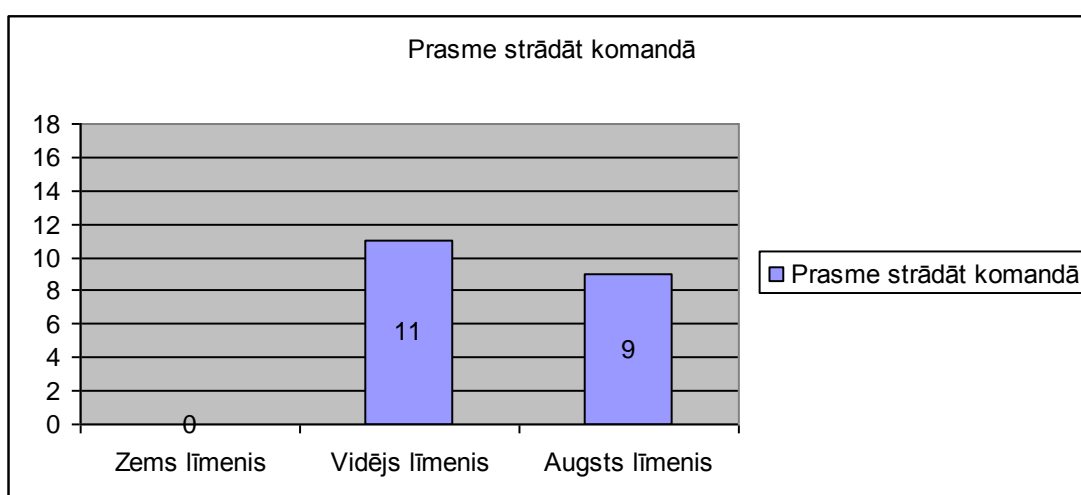

3.7.att. Skolēnu vērtējums prasmei ievērot noteikumus

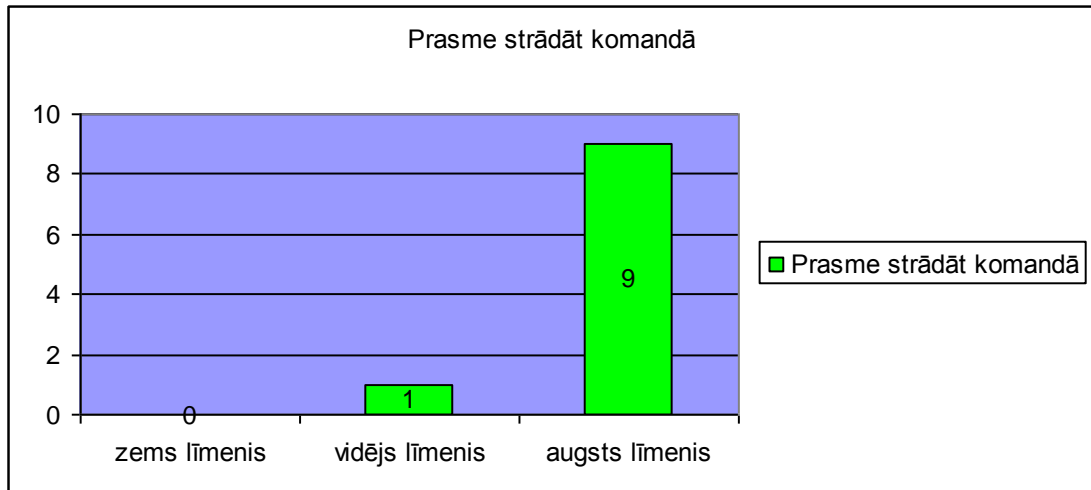

3.8.att. Skolēnu vērtējums prasmei ievērot noteikumus veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Uzdevumu noteikumus ievēroja 6 skolēni, 13 skolēni ne vienmēr ievēroja noteikumus, vienam no skolēniem sagādāja grūtības ievērot visus uzdevumu noteikumus. Novēroju, ka lielākā daļa skolēnu ievēroja visus noteikumus uzdevumos, kas tika izpildīti 5-7 minūšu laika posmā. Solfedžo stundā uzdevumu izpildē skolēniem veicās labāk, jo visos mūzikas priekšmetos gan dziedot, gan spēlējot instrumentu, skolēni ir apguvuši prasmi ievērot noteikumus.

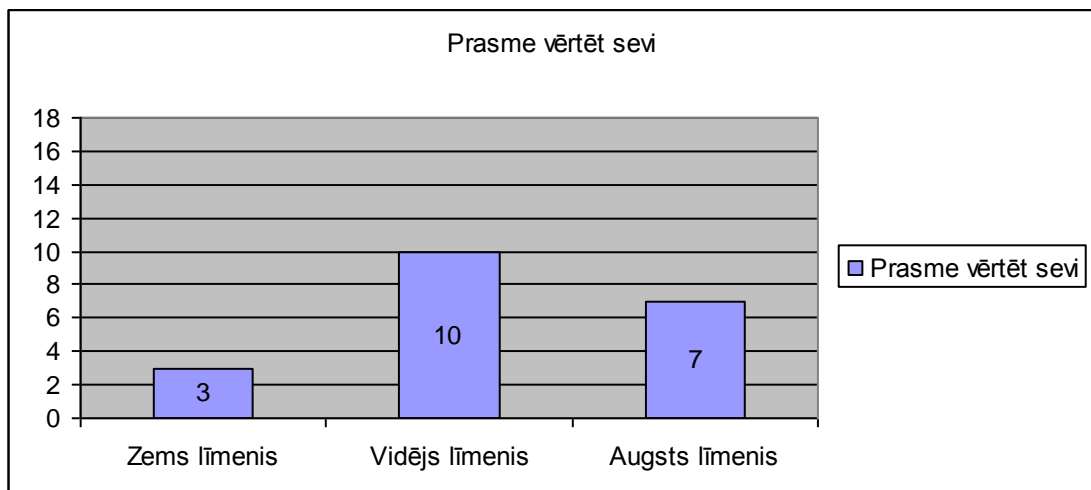

3.9.att. Skolēnu vērtējums prasmei strādāt komandā

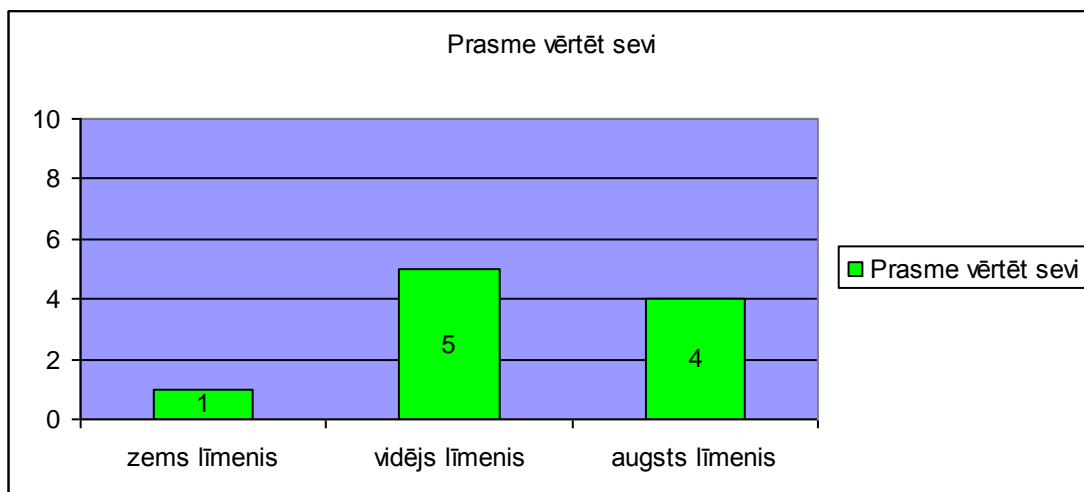

3.10.att. Skolēnu vērtējums prasmei strādāt komandā veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Prasme strādāt komandā ir 9 skolēniem, 11 skolēni ir novērtēti ar vidēju līmeni, ir reizes, kad skolēni tomēr neprot vienoti strādāt. Skolēni, veicot uzdevumu – ritms, nevarēja bez apstāšanās nobeigt uzdevumu nepastrīdoties un neizrādot citiem. Tas saistīts ar to, ka ne vienmēr atsevišķi skolēni prot ievērot noteikumus. Savukārt, solfedžo stundā veicot šo uzdevumu, skolēnu prasme strādāt komandā bija ļoti laba. Izpildot uzdevumu otru reizi, lai neatkārtotos katram vienas un tās pašas ritma zilbes, skolēni uzdevumā iesaistīja skolotāju.

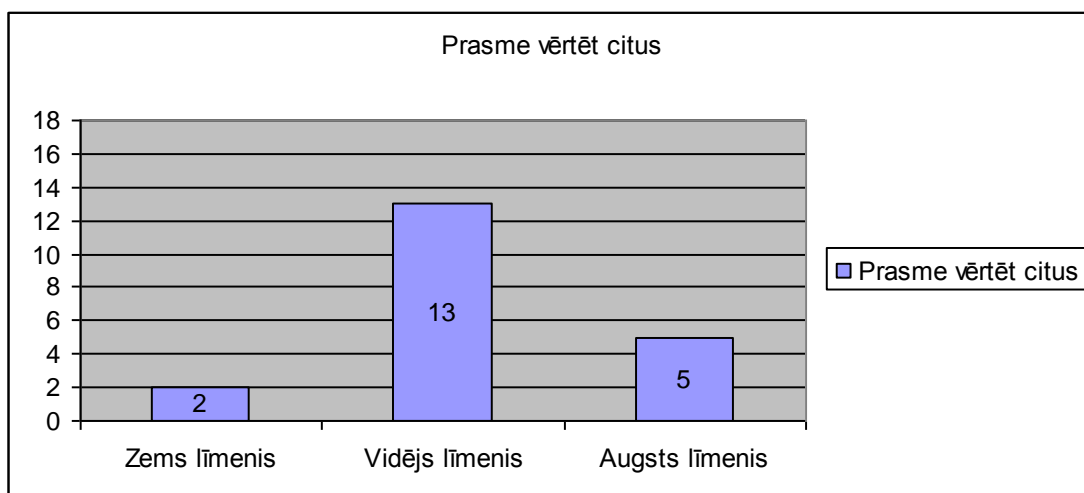

3.11.att. Skolēnu vērtējums prasmei vērtēt sevi

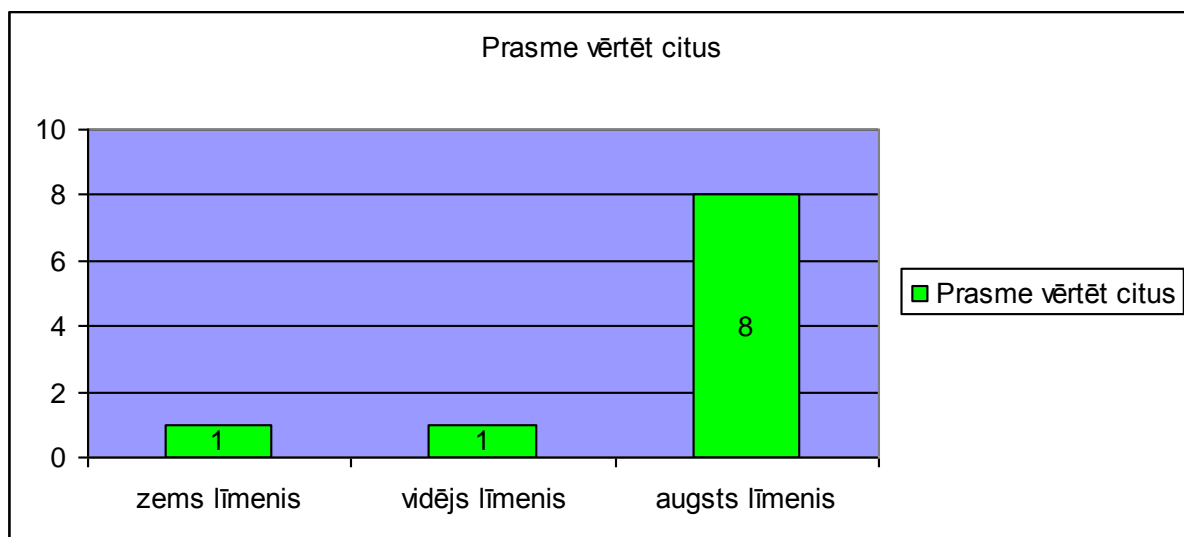

3.12.att. Skolēnu vērtējums prasmei vērtēt sevi veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Šīs klases skolēniem prasme vērtēt sevi sagādā diezgan lielas grūtības. Veicot dotos uzdevumus, paškritiski sevi novērtēt prot tikai 7 klases skolēni, ne vienmēr prot 10 skolēni, bet trīs skolēni neprot būt paškritiski. Pārrunājot veiktos uzdevumus, vairākiem no klases skolēniem grūtības sagādāja sevis novērtēšanas objektivitāte.

3.13.att. Skolēnu vērtējums prasmei vērtēt citus

3.14.att. Skolēnu vērtējums prasmei vērtēt citus veicot uzdevumus ar mūzikas elementiem

Skolēniem prasme vērtēt citus nav viegls uzdevums. Veicot uzdevumus, objektīvi un motivēti citus novērtēt prot tikai 5 skolēni klasē. Var secināt, ka šajā klasē skolēni prot labāk novērtēt citus, nevis sevi. Solfedžo stundā ar klasesbiedru vērtēšanu veicās labāk, jo, ja skolēns uzdevumu paveica bez aizķeršanās, tad arī saņēma pozitīvu vērtējumu.

Pedagoģiskās izmēģinājuma darbības rezultātā skolēni ir iemācījušies izprast un novērtēt sevi, kā arī sadarboties ar citiem. Visos uzdevumos un aktivitātēs skolēni iesaistījās ar patiesu interesi, darbojās aktīvi un ar prieku. Pieauga skolēnu pašvērtējums, prasme novērtēt sevi un citus, pilnveidojās skolēnu saskarsmes iemaņas darbojoties mūzikas uzdevumiem

Izvērtējot izmēģinājuma darbības rezultātus, secinu, ka uzdevumi ar mērķtiecīgu darbību mūzikas stundā pilnveido skolēnu prasmi savstarpēji labāk komunicēt, sadarboties vienam ar otru, prasmi papildināt grupas biedru darbu, atpazīt savas neprecizitātes. Skolēni pilnveidoja prasmi pamatot darbību ar saviem atzinumiem, darba procesā izpaudās motivēta pieeja galamērķa sasniegšanai. Kopīgā darbībā skolēni pilnveido viens otru, izlīdzina zināšanu līmeni, pilnveido individuālās prasmes, veido dabīgu saskarsmi ar saviem vienaudžiem. Skolotājs tiek piesaistīts tikai situācijās, kurās ir nepieciešams konkrētu prasmju papildinājums. Līdz ar to var secināt, ka pētījuma mērķis tika sasniegts.

NOBEIGUMS

Izanalizējot saskarsmes teorētisko aspektu, varu secināt, ka saskarsmi ietekmē daudzi faktori, kurus var iedalīt trīs lielās grupās. Saskarsmē svarīgs ir psiholoģiskais klimats – labvēlība. Vēl viens aspekts ir kultūrvide - kādas ir sadzīves normas, tradīcijas un valoda. Saskarsmē izpaužas mūsu saikne ar apkārtējo pasauli. Veiksmīgā saskarsmē tiek respektētas visas trīs faktoru grupas.

No tā varam secināt, ka, lai veidotos laba saskarsme gan starp skolotāju un skolēniem, gan arī skolēniem savā starpā, jācenšas ievērot visus trīs saskarsmi ietekmējošos faktoros.

Analizējot saskarsmes veidus, konstatēju, ka ne vienmēr viss ir jāpasaka vārdos. Runu vienmēr pavada noteikts izturēšanās veids, tāpēc saruna nekad nav tikai vārdi. Saskarsme ir gan verbālas, gan neverbālas cilvēku savstarpējās attiecības.

Ikdienas savstarpējās attiecībās mums bieži nākas izteikt vērtējumu par citu cilvēku rīcību un arī pašiem uzklaut tuvinieku vai kolēģu izteikumus par kādu mūsu darbību vai bezdarbību. Ikdienā mēs vairāk izmantojam kritiku ar mērķi norādīt uz kļūdām, lai turpmāk tās varētu izlabot. Tomēr kritika un prasme izteikt kvalitatīvu vērtējumu ir divas dažādas lietas. Svarīga ir prasme izteikt vērtējumu par jebkuru rīcību tā, lai otru cilvēku neaizvainotu un rosinātu rīkoties vēl labāk.

Varam arī secināt, ka pozitīvs mācību process daudzējādā ziņā atkarīgs no pedagoga profesionalitātes un spējām respektēt katru audzēkni, neatkarīgi no viņa individuālām vecumposma īpatnībām un temperamenta. Tas pedagogu rosina domāt un izstrādāt jaunas kreatīvas darba metodes un sekmēt audzēkņa iesaistīšanu mācību procesā, plānošanā un vadīšanā. Radīsies abpusējs kontakts un tolerance - priekšnoteikums sekmīgai radošai sadarbībai un saskarsmei.

Pētot Rīgas Doma kora skolas modeli, nonācu pie secinājuma, ka personība veidojas ilgstoša un rūpīga ikdienas darba rezultātā. Personības veidošanai nepieciešama atbilstoša vide un attīstības iespēju daudzveidīgs piedāvājums. Daudzveidīgs piedāvājums uzrunā indivīda intereses un paaugstina darboties gribu, tātad, motivē darboties.

Mūzikas mācību priekšmeti sniedz nepieciešamās zināšanas, prasmi un pieredzi muzicēt ansamblī vai korī. Dziedāšana ansamblī koordinē koristu prasmi nošu lasīšanā,

intonēšanā un skaņas veidošanā vienlaikus. Ansamblis māca indivīdu iekļauties grupas kopskanējumā un sadarboties.

Skolotājam ir jāprot dažādot mācību metodes un paņēmienus, lai radītu skolēnos interesi par mācību priekšmetu, un arī tradicionālajā stundā ieviest kaut nedaudz aizrautības.

Daudzi mūzikas metodiķi uzskata, ka mūzikas mācībā nav lielas izvēles metodikā, tādēļ pedagogam pašam jādomā, ar kādām metodēm strādāt, lai stunda būtu interesanta un tiktu iegūts labs rezultāts.

Pētījuma mērķis ir sasniegts un uzdevumi izpildīti. Uz pētījuma jautājumu varam sniegt atbildi, ka ar muzikāliem uzdevumiem, ar mērķtiecīgu darbību pilnveidojas skolēnu prasme sadarboties, prasme uz klausīt un izteikt savu viedokli, prasme ievērot noteikumus.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

1. **Albrehta, Dz.** *Didaktika*. Rīga: Raka 2001.168 lpp.
2. **Andersone, R.** *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: Raka 2001. 80 lpp.
3. **Arājs, J.** *Intereses un to veidošana skolā*. Rīga: Zvaigzne,111 lpp.
4. **Božoviča, L.** *Personība un tās veidošanās skolas gados*. Rīga: Zvaigzne, 303.lpp.
5. **Bernhofs, V., Gross, Chr.** *Interkulturelle Untersuchung über Leistungsunterschiede von aufmerksamkeitsgestörten Kindern in Grundschulen mit unterschiedlicher Musikerziehung*. Masterthesis. FH Heidelberg. 2006.86.-105.lpp.
6. **Bernhofs, V.** *Mūzikas terapijas treniņš sākumskolas vecuma bērniem uzmanības spēju veicināšanai klasē*. Rīga:2009.IIF (manuskripts)
7. **Bortz, J., Doering, N.** *Forschungsmethoden und Evaluation fuer Human- und Sozialwissenschaftler*. Heidelberg: Springe, 2006. 269.-270.lpp.
8. **Dauge, A.** *Māksla un audzināšana*. Rīga:Valters unRapa,1925.
9. **Daukša, A.** *Ieskats mūzikas metodikā*. Rīga: Raka, 2000. 139 lpp.
10. **Dubkēvičs, L.** *Saskarsme audzēkņiem*. Rīga: Jumava, 2006. 223 lpp.
11. **Eidiņš, A.** *Muzikālās audzināšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne, 1974. 250 lpp.
12. **Ekziperī, A.** *Kara lidotājs*. Rīga: Liesma,1965.444 lpp.
13. **Flick, U.** *Qualitative Sozialforschung. Eine Einfuehrung*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2007. 279.-304. lpp.
14. **Geske, A.; Grīnfelds, A.** *Izglītības pētniecība*. Rīga. LU Akadēmiskais apgāds. 2006. 23.lpp.
15. **Grauzdiņa, I.; Čerpinska, Ie.; Vasmanis, Im.; Vilkārse, I.** *Mūzika*. Mācību programma pamatskolai. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001. 36 lpp.
16. **Grejs, Dž.** *Bērni ir no debesīm*. Rīga: Jumava, 2001. 333 lpp.
17. *Ģimenes enciklopēdija*. Rīga. Galvenā enciklopēdiju redakcija.1989. 831.lpp
18. *Kora skolas modelis Latvijā*. Rīga: Musica Baltica, 2009. 154 lpp.
19. **Kupčs, J.** *Saskarsmes būtība*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997. 71 lpp
20. **Omārova, S.** *Cilvēks runā ar cilvēku*. Rīga: Kamene, 2003.130 lpp.
21. *Pedagoģija*. Rīga: Zvaigzne,1987. 509 lpp.

22. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* – Rīga : Zvaigzne ABC, 2000. 245 lpp.
23. **Plotnieks, I.** *Pedagoģiskā saskarsme.* Rīga: Latviešu zinību biedrība.1990.
24. **Plotnieks I.** *Psiholoģija ģimenē.* Rīga: Zvaigzne, 1984. 172 lpp.
25. *Psiholoģijas un Pedagoģijas pamati.* Rīga : Zvaigzne, 1984. 157 lpp.
26. *Psiholoģijas vārdnīca.* - Rīga: Mācību grāmatas SIA, 1999. – 157 lpp.
27. **Reņģe, V.** *Organizāciju psiholoģija.* Rīga: Kamene, 1999. 171 lpp.
28. **Reņģe, V.** *Personības psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 125 lpp.
29. **Reņģe, V.** *Savstarpējo attiecību psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. 117 lpp.
30. **Rimma, S.** *Sekmīgas mācīšanās noslēpumi.* Rīga: Jumava, 2000. 374 lpp.
31. **Rozenberga, Sk.** *Klavieru spēles mācību metodika.* Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1958. 99 lpp.
32. *Saskarsme.* Mācību līdzeklis. Rīga: Jumava, 2002. 296 lpp.
33. **Spivakovska, I.** *Vecāki un bērni.* Rīga: Zvaigzne. 1989. 132 lpp.
34. *Sociālais darbs skolā.* Rīga: Jumava. 2001. 608 lpp.
35. **Suppan, W.** *Der musizierende Mensch. Eine Anthropologie der Musik.* Mainz: Schott. 2005. 152.-172.lpp.
36. *Svešvārdu vārdnīca.* Rīga: Zvaigzne. 2006. 479 lpp.
37. **Špalleka, R.** *Māmiņ, vai tu mani mīli?* Rīga: Aurora. 2002. 194 lpp.
38. **Tiļļa, I.** *Sociālkultūras mācīšanās organizācijas sistēma.* Rīga: Raka.2005.295 lpp.
39. **Vigotskis, Ļ.** *Domāšana un runa.* Rīga : Eve.2002. 392 lpp.
40. **Zariņš, D.** *Mūzikas pedagoģijas pamati.* Rīga: Raka. 2003. 200 lpp.
41. **Zelmenis, V.** *Pedagoģija ģimenē.* Rīga: Zvaigzne. 1981. 220 lpp.
42. **Zelmenis, V.** *Pedagoģijas pamati.* Rīga: Raka. 2000. 291 lpp.
43. **Žukovs, L.** *Ievads Pedagoģijā.-* Rīga: Raka.- 234. lpp.